

Nr. 1 1979

20. årgang

Løssalg kr. 5,-

STOR MOTSTAND MOT VEDTAKA I SPRÅKRÅDET

LSS uttaler:

Landslaget for språklig samling vil sterkt beklage vedtaka i Norsk språkråd om å åpne læreboknormalen for riksmålsformer. Det er svært få nordmenn som ønsker flere riksmålsformer inn i læreboknormalen nå. Vi kan ikke sjå det er grunnlag for å skru språkplanlegginga fleire tiår tilbake. Vedtaket innebærer et brudd med det tradisjonelle norske prinsippet om språknormering på folkemåls grunn. Stadig fleire legger skriftspråket sitt opp mot det de oppfatter som levende norsk i de breiere lag av befolkninga. Utviklinga peiker mot at vi en gang vil få ett skriftspråk i Norge. Dersom vi åpner læreboknormalen for riksmålsformer nå, vil det bli tyngre å gi ut lærebøker, og elevene i skolen vil bli meir språkforvirra. En forholdsvis fast

læreboknormal er dessuten nødvendig for et ensarta språkpreg til lette for offentlig administrasjon.

Landslaget for språklig samling meiner vi må utforme den samlende læreboknormalen med enhetlig preg, men likevel slik at de ulike språkgruppene i landet vil føle at normalen også tar hensyn til deres språk. Det skal da også bli tatt rimelig hensyn til riksmålet som talemål. Men det er uvitenskapelig språknormering å gi riksmålet slik særbehandling som det nå har fått.

Språket gir menneska identitet. Den mest undertrykte språklige identiteten finner vi andre steder enn i Riksmålsforbundet.

Vi appellerer til Kirke- og undervisningsdepartementets og Stortingets fornuft.

Red.

-
- * Om vedtaka i Språkrådet side 1, 2, 4, 23, 24
 - * Gutorm Gjessing: Språkstrid, språkssystem, og samfunnsklasser side 5
 - * Øyvind Gulliksen: Mark Twain og folkemålet side 15
 - * Bokmelding og småstoff

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.

Medlemspenger, kr. 30,— pr. år.

Postgiro 5163787

Leiar: Thore A. Roksvold

Lutvannsv. 17

Oslo 6

Tlf.: (02) 26 85 54

Vedtaka i Språkrådet må avvises!

Avisene har brukt mye spalteplass på vedtaka i Språkrådets bokmålsseksjon.

Hva er det nå egentlig som er skjedd i og med disse vedtaka? Justeringa av bokmålet har nå vært behandla av Språkrådet i flere år. Sia rådet blei oppretta i 1972, har bokmålsseksjonen gitt riksmålsrørsla stadig nye konsesjoner. De siste vedtaka setter likevel de tidligere i skyggen, fordi de er så mye mer omfattende. Vi skal da være klar over at de vedtaka som blei gjort på møtet nå sist, representerer klare brudd på forutsetninger som har ligget til grunn for tidligere riksmålsvennlige vedtak i Språkrådet. Tidligere har f.eks. bokmålsseksjonen vedtatt at i *rettskrivinga* skal alle hokjønnsord ha valgfritt *-a* eller *-en* i bestemt form entall. Dette var en klar innrømmelse til riksmålsfraksjonen. — Men dette vedtaket blei gjort med den forutsetninga at *læreboknormalen* ikke skulle endres andre steder enn der det var klare inkonsekvenser. Denne forutsetninga blei på siste møtet skjøvet til side av riksmålsflertallet. Nesten alle vedtaka på dette møtet gjaldt *læreboknormalen*, og ingen vil vel hevde at det som skjedde, var mindre justeringer?

For et år sia mente bokmålsseksjonen enstemmig at det burde foretas undersøkelser for å finne ut hvordan den egentlige språkbruken var, slik at en kunne ha bedre forutsetninger for å foreta de justeringene som var ønskelige. Disse undersøkelsene, som altså blei ønska av en enstemmig bokmålsseksjon, er tydeligvis blitt fullstendig sabotert av dem i Språkrådet som skulle sette dem i gang (Fagnemnda der professor Fjeld-Halvorsen er formann). Det som er skjedd, er altså fullstendige brudd på forutsetninger for tidligere vedtak, og dessuten ei oppløsing av *læreboknormalen* som vil kunne få store praktiske og pedagogiske konsekvenser.

Vedtaka i Språkrådet bør også kommenteres i litt større sammenheng, fordi de representerer brudd med den normeringspolitikken som er fulgt i Norge i hele dette hundreåret. Denne språkpolitikken nyter i dag stor anseelse blant språksosiologer og språkplanleggere over hele den vestlige verden. Tidligere var det nok så at Norge stod for seg sjøl som noe rart og annerledes, men i dag blir den norske språkpolitikken holdt fram som et eksempel på framsynt og fornuftig språkplanlegging. Hva er så kjernen i den språkpolitikken Norge blir rost for i vitenskapelige bøker og på språkkonferanser? Det viktigste er at myndighetene har hatt som politikk å hjelpe fram de språkformene i landet som blir brukt av det store befolkningsflertallet, men som i mange tilfeller står i motstrid til det som er brukt av folk fra de øvre sosiale lag i hovedstaden og av mange skriftspråksbrukere. Meninga har vært at en gjennom å støtte folkemålsformer i skriftspråket skal gi disse formene status og verdighet, noe som tidligere har vært forbeholdt språket til de såkalt «dannede». Dette er da også det språkpolitiske viktigste ved reforma i 1938: Språket til de «dannede», dvs. talt riksmål, blei definert *ned* som norm for skriftspråket, slik at det blei stilt likt med andre talemål i landet. Ingen utenom den vesle høy- og riksmålsminoriteten krever å få *alt* sitt talemål med i skriftspråket. Bare riksmålstalende kan finne på å kreve noe slikt. Og de har sjølsagt hevd for dette historisk: Skriftspråka har stort sett vært tilpassa det språket overklassen betjente seg av. Det er bare det at her i landet har språkstriden ført til en politikk der alle talemåla i landet i prinsippet skulle stilles likt og ha krav på å bli representert i skriftnormalen.

Språksosiologisk forskning har de siste 15 åra avslørt til dels grotesk språkundertrykking i land som riksmålsbevegelsen ofte holder fram som land med «kulturspråk». Verst synes det å være i Frankrike og Tyskland, men også i England er situasjonen dårlig sett med norske øyne. At det også er mye språkundertrykking i vårt land, er det lett å vise. Men likevel har vi en bedre situasjon her enn den vi finner i de landa som er nevnt ovafor. Og det har ikke minst den norske språkplanlegginga æra for. Ved at folkemålsformer er blitt akseptert i skriftspråket og er kommet inn i lærebøkene i skolen, har det blitt lettere for folk flest å holde på det naturlige talespråket sitt og ikke normere til det som er «fint». Skriftlig bruk av folkemålsformer er derfor en uvurderlig støtte til de samme formene i muntlig språkbruk.

Hvis vedtaka som blei gjort på møtet i Språkrådet, blir bekrefta av departement og Storting, vil vi langt på veg kunne si farvel til den språkpolitikken Norge nå blir vurdert høyt for internasjonalt. Det vil bli registrert som et tragisk

OPPROP — JUBILEUMSGAVE

Det er nå 20 år sia ei gruppe entusiastiske ungdommer gjorde opptakten til *Landslaget for språklig samling*.

Dette vil bli markert på ymse vis, m.a. ved et jubileumsskrift som vil vise hva LSS har gjort og stått for i denne 20-årsperioden.

Til dette trengs penger. Og vi har bare gras-
rota å støtte oss til. I dette nummeret er det lagt

inn en betalingsblankett. Bruk den til å betale for 1979. Men bruk den til noe mer — til *ei jubileumsgave til LSS!*

På kupongen er det en rubrikk for «gave». Det som blir ført opp her, rekner vi som jubileumsgave til LSS, og gir kvittering for det i bladet.

Thore Aksel Roksvold
leder

Thomas Hoel
nestleder

Ivar Hundvin
kasserer

Geirr Wiggen
styremedlem

Torun Gulliksen
skriftstyrrer

Ernst Håkon Jahr
skriftstyrrer

Reidunn Guldal
styremedlem

Knut Western
styremedlem

utslag av reaksjonære strømninger i slutten av 70-åra. Bokmålsseksjonen i Språkrådet har med vedtaka sine i virkeligheten oppløst hele læreboknormalen. Det er nå minimal forskjell på rettskrivingsnormalen og læreboknormalen. At riksmålsrørsla nå vil sette alle krefter inn på å få fram ekstremt språkkonservative lærebøker (språklig må de føres tilbake til 1930-åra), kan vi være sikre på. Likedan at forlaga vil gjøre sitt beste for å tilgodese disse krava. Forlaga har alltid vært gode støtter for riksmålssaka. Bare se på de abc-ene og lesebøkene som brukes alt i dag! De er så konservative i språkforma som mulig er innafor den læreboknormalen som fortsatt gjelder. Og radikale varianter blir ikke trykt lenger, til tross for at det i en mengde kommuner i hele landet er gjort vedtak om å bruke radikale bokmålsbøker. I mange kommuner er også overgang fra nynorsk til bokmål skjedd under forutsetning av at radikalt bokmål skal brukes. Men hva hjelper vel det når forlaga ikke lenger bryr seg om å produsere slike bøker?

Vi må likevel kunne rekne med at dersom riksmålsrørsla nå får forlaga til å skru språkforma i lærebøkene over 40 år tilbake i tid, vil kravet om radikale bøker øke, slik at parallellutgaver må komme. De som ønsker språkfred, kan neppe ønske ei slik utvikling velkommen. Men dersom det ikke blir parallellutgaver i bokmål, vil vi måtte se i øynene at skolebøkene blir ført tilbake til 1930-åras språkform. Hvis da ikke KUD og partia (unntatt Høyre sjølsagt) i Stortinget sørger for å slå tilbake dette angrepet på folkemålsformene i lærebøkene.

Språket i oversatte bøker

Det er ikke vanskelig å dokumentere at den oversatte litteraturen domineres av riksmål/konservativt bokmål. En kan spørre seg sjøl hva årsakene er til det. Nå kan en vanligvis ikke søke jobb som bokoversetter i et forlag. En kan tilby sin ekspertise innafor et fremmedspråk, eller forlaget kan kontakte folk de ønsker å bruke som oversettere. Dersom en spør forlaga hva slags språkpolitikk de har for oversetting av bøker, vil vel de fleste av dem svare at de ikke har noen oversettelsesspråkpolitikk, men at de lar det være opp til den enkelte oversetter hva slags norsk han eller hu vil skrive. Men da har i hvert fall forlaget bestemt om det skal være en oversettelse til nynorsk eller til bokmål. Det er jo forlaga som bestemmer hvem de vil ha til å oversette.

Oversettere rekrutteras vesentlig fra over- og mellomklasse. Grunnen til det var og er at en som oversetter jo ikke bare skal beherske norsk, men også et annet språk. Det har betydd og betyr at oversettere er folk som har bodd i utlandet eller som har inngående studier av fremmedspråk bak seg. De har først og fremst vært opptatt av forholdet mellom det norske og det fremmede, to nasjoners språk og kultur overfor hverandre uten å ta konsekvensene av at norsk er mange ting, liksom engelsk, fransk, osv. også er mange ting.

Over til side 11.

Knut Western:

ETTER SPRÅKRÅDSMØTE

Det gjorde godt å lese Bjørg Helles artikkel i Arbeiderbladet 1. februar. Ikke minst fordi hun peker på at arbeiderklassens språk er en del av arbeiderklassen. Og ikke nødvendigvis bare arbeiderklassen, men alle de som føler at den konservative varianten av skriftspråket, riksmålet, den har ingen ting med deres identitet å gjøre. Det var også godt å høre fra en av Arbeiderpartiets egne språkrådsutsendinger at Arbeiderpartiet nå trenger et språkpolitisk program. Vel har vi engasjert oss tidligere. Men så lenge vi ikke drøfter skikkelig igjennom og får klarhet i hva språket egentlig betyr for et individ, en klasse og en nasjon, og forplikter oss politisk på den klarheten, da overlater vi utviklinga av språket til tilfeldigheten, til våre egne fordommer, og til krefter i samfunnet som står oss fjernt og som står oss imot.

Bjørg Helle drøfter Læreboknormalen og dens betydning for de unge som er i utdanning. Læreboknormalen har også hittil hatt et annet virkeområde, den offentlige administrasjonen.

Særlig siden Einar Førdes interpellasjon i 1975 om det offentlige språket, har kampen mot byråkratspråket, mot den udemokratiske språkbruken, vært ført med stigende styrke fra sentralt hold. Jeg er blant dem som arbeider med dette, og ser nokså klart sammenhengen mellom på den ene sida arbeidet som gjøres for å skape et enkelt, ledig og folkelig språk i forvaltningen og blant politikere og såkalte eksperter, og på den andre sida arbeidet som har vært ført gjennom hele hundreåret for å skape et norsk skriftspråk. Vi som arbeider gjennom opplæring og annen virksomhet for å bedre statens språkbruk, føler vedtaket i Språkrådet forrige helg som et hardt tilbakeslag.

Den offentlige forvaltningen, først og fremst den statlige, har et klart ansvar som foregangsbruker av de normer den sjøl stiller opp. Det har heit opplagt vært større lojalitet mot rundskrivet om læreboknormalen av 1959 enn det en kanskje kan ha fått inntrykk av. Og dette ikke først og fremst i lojalitet mot den språkpolitiske kurs som læreboknormalen er uttrykk for, men fordi en i forvaltningen har sett at det ord og bøyningsinventar som læreboknormalen gir oss, faller nøyte sammen med det vi kan kalle en enkel og ledig setningsbygning, og en talemålspreget stil. Dette er i det minste den ideelle viljen i forvaltningen. Praktisk vilje til å holde fast på læreboknormalen er imidlertid like tungtveiende. Læreboknormalen danner nemlig en samlende standard til beste for en effektiv produksjon av alle de tekster som utgjør den offentlige informasjon. Som regel er det flere forfattere bak en tekst, enten det er brev eller publikasjoner. Videre skal ulike instanser godkjenne teksten, og den skal gjennom en renskrivningsprosess eller en lang trykkeprosess. Hittil har bruk av læreboknormalen vært en sikker garanti for at resultatet får et ensarta preg, og at produksjonen skjer raskt og effektivt. Behovet for en norm er opplagt.

Dessverre sliter samnorskstanken i dag med fordommer som både tilhengere og motstandere la grunlaget for i 1950 og 60-åra. Frontene fra den gangen, og som riksmålsbevegelsen fortsatt graver seg ned i, er forlatt fordi det fins verken språkvitenskapelig eller språkpedagogisk hold i dem. Det vi ønsker er at demokratiet skal virke også når det gjelder språk. Vi ønsker at det språket som flertallet her i landet bruker, skal være retningsgivende

for hvordan det offisielle skriftspråket vårt skal være. Vi ønsker ikke at snevre økonomiske interesser, f.eks. i forlag og aviser skal bestemme hvordan våre barns skriftspråk skal være. Vi ønsker ikke å få oss pådytta en kultur som bærer i seg arv fra elitemennesker. Språket er ikke et maleri i gullramme, det er en del av oss sjøl. Å overlate utviklinga av det til kapitalkreftene — finkulturen — er å sette store deler av landet i ei tvangstrøye.

Kampen som pågår, med statlig støtte, for å demokratisere offentlig språkbruk, er en klar parallell til kampen mot finkulturens dominans i allmennspråket. Gir vi opp det ene, kan vi like gjerne avblåse det andre også. Da har vi innrømmet at språket, det er noe som skal ha høy prestisje, noe som bare angår de få. Alle andre får greie seg som best de kan. Bruksspråk har vi i alle fall ikke lenger her i landet, hvis kretsen rundt Frisprog skal få trumfe igjennom sine krav. Det eneste jeg finner grunn til å gratulere dem med, er deres vellykka kampanje for å hjernevaske den norske opinionen. Gjennom år har de hamra på kravet om frihet for formene sine, at det språket som var godt nok for Bjørnson og Ibsen, det er godt nok for alle nordmenn. Vi må spørre: Hvilke nordmenn? Hva med f.eks. de rundt 70.000 førsteklasingene som hvert år skal våge seg inn i spriftspråkets verden? Hvorfor må 69.000 av dem lære at det skal hete «flyndren» fordi foreldra til 1000 ønsker det istedenfor «flyndra»? «Flyndren» og «flyndra» skal være sidestilt, innvender mange. Ja i teorien. Det som hittil har skjedd i praksis er at pressgrupper fortsetter hjernevaskkampanjen inn i de skolestyrene som vedtar målform i lærebøkene. Bøker med moderate former vedtas i en del sentrale distrikt, bl.a. Oslo. Dette er store distrikt, med store elevtall, følgelig store opplagstall hos lærebokforlaga. Opplaget spres ut over hele det norske folk, som så sitter igjen med «flyndren» enten de vil eller ikke.

En del av hjernevaskkampanjen består i bevisst historieforfalskning fra riksmålsfolkets side. De hevder at da språksaken og opprettinga av et norsk språkråd ble drøfta i Stortinget i 1970, gav Stortinget klart uttrykk for større liberalitet. Dette er bare riktig når det gjelder mulighetene til valgfrihet f. eks. for skolebarn. Offisiell språkpolitikk skulle ikke «liberaliseres», her blander riksmålsfolka sammen Vogtkomite og stortingskomite. Der Vogtkomiteen ønska å oppheve den bevisste tilnæringspolitikken, ville stortingskomiteen, og til slutt Stortinget, tvert imot fortsette den. Dette kommer klar til uttrykk i formålsparagrafen til Norsk språkråd, der det heter at rådet skal støtte tendenser som kan føre målformene nærmere sammen. I vedtaket forrige helg bryter Norsk språkråd med seg sjøl.

Når det gjelder læreboknormalen, så var det intensjonen både i Vogtkomiteen, departementet og fagkomiteen i Stortinget at den skulle opprettholdes. Om læreboknormalen sies det noe av betydning bare ett sted i hele komiteinnstillinga og debatten, nemlig at det ikke bør være noe krav at samtlige tjenestemenn skal bruke den. Det sies ikke noe om læreboknormalens virkeområde der den virkelig har betydning — i offentlig informasjon. At tjenestemenn bruker egne normer i interne skriv kan neppe hindres. Men vedtaket i Stortinget i 1970 setter ikke læreboknormalen til side.

Over til side 13.

Språkstrid, språkssystem og samfunnsklasser

Av professor Gutorm Gjessing

I 1965 skreiv professor Gutorm Gjessing en artikkel for «Språklig Samling» om forholdet mellom språkstrid og samfunnsklasser. Bakgrunnen var Vogt-komiteen og daværende statsråd Helge Sivertsen's initiativ til den. Gjessing satte den norske språkstridsituasjonen inn i rammer som vi meiner er aktuelle den dag i dag. Med et langs livs gransking av samfunnsforhold og samfunnsformer kunne han vurdere

opptakta til Vogt-komiteen med stor faglig tyngde. I dag erfarer vi de beklagelige resultatene av Sivertsen's initiativ og Vogt-komiteens resultat, Norsk språkråd. Vi trykker derfor Gutorm Gjessings artikkel på ny. Den kan hjelpe oss til å få oversyn over det som i språkrådets kjølvatn er i ferd med å skje med den norske språkplanlegginga.

Tidligere statsråd Helge Sivertsen har uttalt at han syns det er på tide å blåse av språkstriden nå. Og han ymta innpå at regjeringa ville treffe åtgjerdinger i den lei. Den første av disse åtgjerdene har vi sett allerede. Nå er jo fromme ønsker om språkfred langt fra noe statsråden er aleine om. Det er bare det at vil en fred, må en og ville midlene til den.

I tida etter 2. verdenskrig — etter at Arnulf Øverland grov opp stridsøksa og blåste i krigstrompeten sin (og alle veit at når Øverland først blåser i trompet, så høres det over land og strand!) — er det jo bokmålsflokken som har ført krigen, offensivt og aggressivt, mens både nynorskleiren og de som arbeider for et framtidig samnorsk mål, har vært på defensiven. Personlig hører vel statsråden til den radikale delen av nynorskleiren etter både hans muntlige og skriftlige nynorsk å dømme. Så han skulle vel egentlig sokne til «samnorsk»-rørsla. Men når en ser på sammensetningen av språk-komiteen hans, og når en nå ser hvor opptaket kom fra, ser det ut til at han tenker seg å skape språkfred ved å lønne dem som roper høgest, mens «snille barn får ingen ting», som skrevet står. Om dette er realistisk politikk får tida vise. Det kunne hende at det vil syne seg å være det motsatte. Det er ikke alle de menn som sitter i den nye komiteen som til nå i hvert fall har vært kjent for å så språkfred omkring seg. En lurir virkelig på om statsråden tenkte seg godt om før han ba professor Axel Lydersen om å være med å skape språkfred.

Men dette får nå foreløpig være som det være vil.

Faktum er i alle høve at denne vår ulykk-

salige språkstrid har blaffa heller kraftig opp etter krigen. Orda blir kvesst til på pasjonenes slipestein. Professor Sigmund Skard har nylig plukka ut et utval av saklige uttrykk fra «Farmand»s særlige litteraturnummer 1962: «landsmålsfaen», «målsyken», «forpøblingen», «kretinismen», «skrive med gumpen», «idioternes babbler», «bytingen», «infantile tonedøve», «skrullinger», «kyniske rakkere».

Og diktere og språkgranskere har framom alt blitt mobilisert for å legge faglig tyngde i argumentasjonen for standpunkt som har vært låst fast på forhand.

Mange meiner at lyrikerne, poetene, er de som i fremste rommet skal legge fast språkforma, fordi det er de som er «ordkunstnere», «de som fornyer sproget». Men det fins unektelig de språk-sosiologer som hevder at språkvoksteren og språkfornyinga til vanlig skjer nedafta og oppover i de sosiale laga, ikke omvendt, at det med andre ord nettopp er folke-målet som gir de friske, nye impulsene i språkvoksteren. Noen hevder at målføregranskerne veit meir om norsk mål enn noen andre. Atter andre sier at ikke dialektgeografene, men de egentlige lingvistene (i trangere meining) er de som kan si det avgjørende ordet, fordi de har et fastere oppbygd vitenskapelig-teoretisk syn på språket.

Noe rett har de saktens alle, og det viser bare hvor innfløkt og rikt et språk er, hvor mange ulike — og for en del logisk uforlikelige — plan et språk kan bli sett fra. Det er å håpe at statsråd og Storting er merksame på dette når de skal felle den salomoniske dommen som blåser av språkstriden. Det blir ikke lett!

Endringen i offisielle skriftspråk er språkpolitikk. Vilkåret for ei riktig politisk løysing er evne til å forutsi utviklinga i framtida. Her kommer vi da midt opp i det store og overlag omstridte spørsmålet om de mulighetene humanistiske (og samfunnsvitenskapelige) fag idag har til vitenskapelige forutsigelser. For meg personlig står det slik at vi saktens kan forutsi breie tendenser. Dette gjelder vel og språkvitenskapen. Jeg tenker m.a. på det kjente omgrepet til Edw. Sapir, «linguistic drift» som er ei ubevisst, retningsorientert språkutvikling. Men alle humanistiske fag, jamvel språkvitenskapen, opererer med et slikt utall variabler at de ennå ikke har muligheter for enten å sette opp noe rundeskjema for endringene eller for å legge fast detaljene i de kjedereaksjonene innføringa av nye ord, grammatiske kategorier e.l. vil få ut over språksektoren. «Dar stend du hoggande fast, gut!» som sogningen sa.

Her er den eneste måten å komme ut av uføret på den professor Sigmund Skard nylig peikte på: å prøve seg fram. Skrivende folk av alle slag og fra begge språk burde bli stimulerte til «eksperimentvirksomhet», slik at de to språka kan jenke seg etter hverandre ved innslag både fra by- og bygdemål, og til slutt bli smidig og tonerikt instrument. Det ville gi språklig fridom. Men da måtte forlag og presse og andre språklige pressgrupper slutte å drive den skjulte språktvangen. Bare med en slik fridom kan vi få utviklinga inn i det sporet som ligger i «linguistic drift», i det professor Moltke Moe kalte «sammenflyting» til en språklig ein-skap.

La oss så se på språket fra etpar andre sider.

Det er, som nevnt, heller vanlig å hevde at dikterne er de som kjenner språket best, som dyrker det som kunst, og som derfor bør ha det avgjørende ordet i språkspørsmålet. Det kan være grunn til å undersøke dette litt nærmere.

«Språket er uten tvil det viktigste av alle sosiale fenomener», sier professor Sommerfelt. Det fører iakttaginger, tanker og kjensler over fra mennesker til mennesker. Dermed er det og sagt at det skal dekke mange ulike, og ofte skilte funksjoner, noe som altså har ført til at vi har mange ulike språktyper. Ved sida av det «intellektuelle» språket som uttrykker tanker, har vi og det «emosjonelle» språket som ikke har noen annen oppgave enn å gi mest mulig dekkende uttrykk for kjensler og pasjoner. Det fins en mengde språklige ytringer som likner latter for såvidt som de utelukkende har en ekspressiv funksjon, mens de overhodet ikke skal meddele noe opplysende. Her fins det en lang skala, fra enkle signal, utrop som «bevars!» «au!», og opp til den reine poesien. Det samme gjelder religiøse uttrykk som er reint kjenslevorne på samme måten som latter, lyrikk eller musikk.

Kjenslene er ubevisste for såvidt som de ikke

kan bli gitt noen rasjonell grunngeving, og de kan ikke få dekkende uttrykk i intellektuelt språk. Derfor må dikteren bruke metaforer. «Månens sølvsigd på den nattblå himmel» eller «den rasende storm» i et dikt gir ikke meteorologiske observasjoner, men de gir uttrykk for de kjenslevorne opplevingene dikteren har hatt, og de har som oppgave å vekke tilsvarende kjensler hos leseren.

Det poetiske språket og det vi gjerne kaller normalprosa er med andre ord heilt ulike arter av språk med ulike middel og ulike mål. Derfor ser en da og ofte at talentfulle lyrikere som i sin poetiske bildebruk har en merkelig klar presisjon, uttrykker seg underlig klosset, uklart og ordrikt når de skriver prosa.

Men den viktigste, eller la meg for sikkerhets skyld heller si den mest utbreidde funksjonen til språket ligger jo trass i alt avgjort i ymse former for prosa. Ved sida av nær sagt alt talt språk, dreier det seg jo langt fra bare om den trykte litteraturen, men ikke mindre om korrespondanse av alle slag, fra små hverdagslige billetter via innberetninger, innstillinger, notat osv. til viktige statsdokument.

Over heile denne viktige delen av språkbruken har ikke lyrikerne, etter mi erfaring, noe fortrinn framfor andre, slik at det kan være gode grunner til å sette spørsmålstegn ved påstanden om at dikterne bør ha noen forrett framfor andre skrivende mennesker til å ha et ord med i laget når en skal fastlegge skriftlige språknormer. Det er nå engang ikke det samme å være felebygger og fiolinist. Språket er det instrumentet lyrikerne som kunstnere skal spille på. Og spille godt!

Går vi så over til det religiøst-rituelle språket, har det og en særfunksjon.

Det religiøse språket skal formidle den religiøse kjensla til andre som ledd i gudsydninga, og den består i handlinger, ord, gester og handsaming av hellige ting. Ritualsystemet er den sosiale sida av det religiøse. Ettersom guddommen hører heime i en oversanselig, eller rettere utenom-sanselig sfære, kan den ikke fattes uten i form av kjente forestillinger. Derfor gjorde allerede den greske filosofen Xenofanes i 500-åra f. Kr. denne observasjonen: «Menneskene har skapt seg guder i sitt bilde og trur at gudene er født og har kropp og klær og språk som vi; negrene meiner at gudene er svarte og stumpnesa, trakerne tenker seg at de er blåøyde og blonde; ja om okser og hester og løver kunne male, da ville de framstille guder som okser, hester og løver!» Men disse kjente forestillingene strekker ikke til som virkelig forklaring; de blir bilder, symbol for noe ufattelig.

I ritualene blir det religiøse språket uttrykk for sams sympati, for et *felleskap* i det religiøse som ikke kan bli nådd uten bildespråk. Denne samkjensla, sympatien, blir styrka ved at ritu-

elle ord og handlinger får samme form; for ellers kan de ikke meddele de samme kjenslene til alle. Samkjensle i det hellige blir med andre ord styrka ved at de symbolske uttrykka for det religiøse alltid er de samme. Ensartetheten gir styrke. Resitasjon, sang og musikk veksler i samme rytmen og samme syklusen hver gang kultusmedlemmene dyrket sin gud. Og ved å bli tatt oppatt på samme måten gang etter gang får ritene jamvel den sannhetsvekt som ligger i tradisjonen sjøl.

Derfor blir religiøst språk alltid konservativt. Det gammelmodige gjør at det får noe høgtidelig over seg, noe som ligger høgre og over virkedagens mangehånde trivielle hendinger.

Fordi det religiøse språket uttrykker utenomsanselige ting, djupe kjensler, er det ikke det vesentlige ved rituelt språk at det er intellektuelt forståelig. I heile den islamske verden, fra Marokko og Sudan til Indonesia og Filippinene, blir lange haranger av Koranen lest på arabisk under gudstjenesten. Jamvel om ingen skjønner et kvidder av det som blir lest, stemmer det like fullt til høgtid og åpner sinnet for religiøs fromhet. Mye av det samme skjer med latinen i den katolske messa. Derfor er det et spørsmål om det ikke er et religiøst feilgrep å sette Bibelen om til moderne, greitt norsk, enten det gjelder nynorsk eller bokmål. En «torn i kjøttet» eller «kjøttets opsptandelse» vil snautt gi den rette dåmen av hellighet. Læstadianerne leser ikke en moderne Bibel. De må ha en god, gammel dansk utgave for å bli stemt til religiøs høgtid.

Det religiøst-rituelle språket har såleis overlapp med det poetiske. Det bygger på poetiske symbol, rytme og klang langt meir enn på intellektuell klarhet. Derfor vil jamvel poetisk språk ha en arkaiserende tendens, noe som gir litt av grunnlaget for at særlig «riksmåls»-folk hevder at det først og fremst er lyrikerne som skal gi våre skriftlige språknormer. Og det er da ikke underlig at svært mange av dem finner at «landsmålet» er vakkert i poesi. For der er det etter måten uskadelig som katalysator i språkutviklinga.

Men samstundes har det religiøstrituelle språket og ei side som knytter det sammen med en av de aller viktigste, om ikke den viktigste, generelle funksjonen språket har, — ei enestående evne til å skape indre solidaritet, til å styrke samkjensla innafor gruppa. Men det er og blir et særpråk.

Denne enestående evna til å skape indre solidaritet gjør at språket kanhende er den faktor som mest av alle binder ei gruppe sammen til en einskap, og som dermed skiller den kvasst fra andre grupper. Det gjelder nasjoner og mindre lokale grupper: det gjelder ikke minst sosiale klasser. Yrkerspråk har vi jo mange av, ikke minst i teknikk og vitenskap. De har ofte et sterkt internasjonalt drag over

seg. Som det blei sagt om en kollega av meg: «Han bryter nå litt på det norske, da!» Vitenskapelig språk har sjølsagt i fremste rommet en intellektuell funksjon, men det kommer og inn andre, kjenslevorne moment. De yngre kollegene mine bruker ei lang rekke anglismer som overhodet ikke har noen vitenskapelig klargjørende oppgave. I stedet for «i denne sammenhengen» heiter det nær sagt uten unnatak «i denne kontekst», «særskilt» må heite «spesifikk», «husstand» heiter «hushold» (etter det engelske «household») osv. Her kommer m.a. det solidaritetskapende inn i bildet. I andre yrkerspråk er nok dette mye sterkere, som sjømannsspråk, forbryterspråk og andre.

Men i aller fremste rommet virker språket solidaritetskapende når det dreier seg om lokale grupper og sosiale klasser. Og her skal en være klar over at når en snakker om «vakkert» språk, skjer det som en overvegende regel med referanse til ens eget språk. «Litt lenger ut' i fjorden og litt lenger inn snakke' dæm så gjøsele' støgt; men der så eg e' fra, dær snakke' dæm så nødele'!» Det viktigste er med andre ord ikke at en skjønner hva andre folk sier, men at en snakker på samme måten. Det er identiteten som skaper solidariteten. Det gjelder både på det lokale og det sosiale planet. Dette er et nær sagt universalt fenomen. Vel kjent er historia fra det Gl. Testamente om Jefta og gileadittene som hadde slått efraimittene og stengt vadestedene over Jordan for dem. Hver gang en efraimitt ville lure seg over ved å nekte for å være efraimitt, blei han bedt om å si «sjibolet». For efraimittene kunne ikke uttale det skikkelig, de sa «sibbolet». «Så greip de han og slo han ihel.»

Med atskillig ironi karakteriserte den danske dikteren Chr. Wilster (1797—1840) de danske klassespråka omkr. 1800: «med Fruerne fransk og tydsk med sin Hund, og dansk med sin Tjener han talte!» Bare i underklassa var nasjonalspråket brukelig, mens overklassa var for fin til det. Her måtte «utalandsk» til, ja, tilmed bikkja måtte snakkes til på fremmed mål, fordi

FRIDA ANDREASSEN ETTF.

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

den hørte til overklassa! Nå, dette har vel ikke vært noen naturalistisk karakteristikk, men det ligger like fullt ei djup, indre sanning i den, nemlig at overklassa til vanlig er mindre nasjonal enn de lågare klassene. Dette er jo naturlig nok, fordi overklassa alltid vil ha mye lettere for å knytte økonomiske og personlige kontakter og ikke minst økonomiske med utaverdenen enn de lågare klassene har. Det gir status og prestisje å syne disse kontaktene gjennom språket. For allerede det gamle handelspatrisiatet på Bernt, Carsten, Peder og Peter Ankers tid var fløkt inn i det store internasjonale finansspillet. I vår tid er heile dette internasjonale vevkjerringnett av gjensidige finansinteresser og transaksjoner så utrugelig vevd inn i hverandre at det enkelte menneske umulig kan ha oversyn over det.

Norsk språkutvikling har da hatt et klart sosialt klassepreg, og språkstriden idag har det òg, jamvel om svært mange søker å forklare det bort.

Dersom en ser på norsk språkhistorie og norsk samfunnshistorie, vil en se sammenhengen klart nok. Den gamle embetsstanden fra embetsveldets tid brukte naturlig nok dansk. De hadde utdanninga si fra København, mange av dem var attpå til danske, og etterkommerne var i det minste av dansk rot. Kongehuset og heile sentraladministrasjonen var dansk med sete i Kongens København, slik at dansk måtte få en mye høgre status enn norsk, som besto av en mengde, svært ulike dialekter. Det å skrive dansk og å snakke dansk-påvirka la dermed en bouquet av fin, gammel embetsrot over et menneske. Her kan en saktens undre seg over at ikke svensk språk har satt sterkere merke etter seg i det hundreåret vi var i unionen. Men da skal en hugse at heile embetsverket allerde var konsolidert med dansk-norsk som mål. Universitetet i Christiania var etablert med lærere som hadde heile den akademiske bakgrunnen sin i København. Og Sverige satte ikke noe inn på ei språklig nyorientering. De svenske innvandrerne vi fikk, og de var ikke reint få, var likevel ikke mange nok — og ikke sosialt høgtstående nok — til å påvirke språket syndelig. Og samstundes, som en understraum, vokste det «nasjonale gjennombrøtt» fram som ledd i ei vidare nasjonalromantisk bølge. I tur og orden rykte målrørsla inn på arenaen sammen med at bøndene tok til å bli en politisk maktfaktor.

I 1830—40 åra slutta bondetingmennene seg etter hvert sammen til ei heller fast gruppe som dreiv en bevisst nasjonal og bondevennlig politikk. Motsetningene mellom dem og embetsmennene fikk klarere og klarere konturer, og kom fram både i Tinget og i det private selskapslivet, der bøndene blei rekna som «raa og udannede». Disse motsetningene blei etter hvert

utkrystallisert i omgrepa «Høire» og «Venstre», der embetsmennene blei høgrefolk og bøndene venstremenn. Den gryende forretnings- og industrieierstanden slutta seg da naturlig til «Høire»-partiet som etter hvert har blitt et markert forretningsmannsparti, men med brei tilslutning av embetsfolk og funksjonærer. I løpet av 1880-åra tok «Venstre» og bøndene makta i Stortinget gjennom sin nasjonale politikk i Unions spørsmålet og sine krav om demokrati og lokalt sjølstyre. Målreisninga bandt sin lagnad til Venstre, og gikk dermed inn i en politisk maktkamp. Det førte til loven om jamstilling av de to språka.

Arbeiderrørsla som politisk aktiv rørsle er gammel i Norge. Marcus Thrane organiserte norske arbeidere til politisk aksjon 15 år før Lasalle skapte en politisk arbeiderorganisasjon av motsvarende slag i Tyskland. Men den spilte ingen rolle som politisk maktfaktor før i dette hundreåret. Den store frammarsjen kom ikke før under og etter 1. verdenskrig og oktoberrevolusjonen i Russland. I klar sammenheng med arbeiderrørsla, med den større interesse for sosial politikk og et meir omfattende syn på demokratiet som den hadde tvunget fram, vokste så det bevisste samnorskstrevet fram som samla rørsle.

Men her òg kunne en bygge på gamle røyner. Den første forkjemperen for samnorsken var vel nok — jeg hadde nær sagt sjølsagt! — Henrik Wergeland. I den overlag interessante avhandlinga «Om en norsk Sprogreformasjon» gikk han såmen lengre enn mange samnorsktilhengere idag. Han ga ei lang liste over norske ord som den gang ikke var brukelige i «Fællesproget», og som i svært mange høve ikke er brukelige i «riksmålet» den dag idag, jamvel om orda er både norske og gode. Og så skreiv han: «Nordmanden beholder alle disse og flere lignende Ord, og lidt efter lidt indfører han dem af Folkemaal i Skriftsproget, thi for disse Sprogs Rigdom paa Udtryk, der grant betegner Tankerne og Bøiningerne deri, har han Øre og kan ikke lade dem ubenyttet.» Optimisten Wergeland! Det tok sannelig tid før tida var moden for framsyntheten hans.

Da professor Moltke Moe holdt åpningsforedraget i Bymålslaget den 31. mars 1906, talte han «både til bymålsmænd og til landsmåls-mænd»: «Begge flokker er nordmænd, begge har sat sig samme mål, ett norsk sprog i skrift som i tale, høveligt for alle nordmænd; begge stevner i samme lei, om enn fra forskjellig kant. Begge har ret i noget, i meget, men ingen har hele retten.» Han hadde samnorsktanken klart for seg, som sjøelve kongstanken sin: «Og som derved kan bane vei for en *sproglig samling av vort folk*,» og: «Det som skal til er *blodblending*, det er *sammenflytning*.» Og nå tok folk endelig så smått til å våkne, for det Moltke Moe skreiv

om rettskrivning og norsk mål fra slutten av forrige hundreår av, var så overtydende riktig at det ikke nytta å se heilt bort fra det. I 1907-rettskrivningen merka en de første spede forsøka på å få en norsk tone inn i skriftspråket. Men rettskrivningen av 1917 var i grunnen den første og avgjørende spiren til et kommende samnorsk mål.

Først etter 1920 blei sammensmeltinga av de to måla likevel et klart og bevisst språkpolitisk program, noe som førte til at Arbeiderregjeringa gjennomførte 1938-rettskrivningen, som venstre regjeringa hadde gjort opptaket til. Dermed kom både bygde- og bymåla for alvor inn i bokmålet. Ettersom særlig bymåla hadde holdt seg best levende mellom arbeidere og småfolk, måtte samnorskstrevet først og fremst bli ei sak for arbeiderrørsla.

Bymåla var — og er — vel den beste prøva på at syntesen av nynorsk og bokmål er mulig. For bymåla har rett nok en sterk lokal målførebakgrunn, men denne bakgrunnen er blitt modifisert ved at folk fra ulike kanter av landet med ulik kulturgrunn og fra ulike sosiale lag blei kjørt ihop i byene hvor det var arbeid å få da industrien vokste fram. Den nye arbeiderklassa fikk dermed ingen klar felleskultur og den mangla den sosiale tryggheten som en slik felleskultur gir. Derfor vågde de nye arbeiderne ikke nytte sitt eige målføre. Det blei ei menneskegruppe på leit etter en kultur, og nettopp gjennom denne utryggheten og sosiale mindremannskjensla, kom den til å skape noe heilt nytt i bymåla. Den «sjargongen», «gatespråket», som nesten alle byunger snakker ute i leik, før de har blitt disiplinert av foreldra, er i alt vesentlig bymålet. Og parallelt med den nye sjølkjensla og solidariteten i arbeiderrørsla vokste samnorskstrevet fram. Derfor mister arbeiderrørsla noe av sitt eige grunnlag dersom den gir opp kampen for et samnorsk mål.

Bokmålskampen har heile tida blitt ført med embets- og forretningstanden i fremste frontlinja. Men motstanden mot 1938-rettskrivningen reiste seg til storm først etter 2. verdenskrig, da Arnulf Øverland heiste stridsfana med sin særmerkte intensitet, og fikk stønad fra mange hold, først og fremst fra overklassa. Det interessante er den sammenhengen en finner, ikke bare med den endra politiske holdningen til Øverland, men med heile den konservativt-reaksjonære straumen på nær sagt alle område av politisk og kulturelt liv i Norge etter at vi gikk inn i den «kalde krigen» i allianse med vestmaktene under leiing av Sambandstatene. Alliansen mot Sovjetsamveldet var planlagt allerede tidlig under 2. verdenskrig. Gerd Grieg forteller i boka om Nordahl Grieg, at han sa at den tredje verdenskrigen ville bli mot Sovjetsamveldet, og den var allerede under full førebuing! Det var den dynamiske Churchill som var den drivende

krafta den gangen. Seinere tok jo Sambandstatene over. Den klare sammenhengen syner jo da at Øverland bare var et katalyserende element som brakte en generell konservativ, for ikke å si reaksjonær, tendens inn i den heimlege målstriden.

Arbeiderpartiet og storindustrien har kommet i et gjensidig avhengighetstilhøve som har gjort at Arbeiderpartiet idag er minst like mye et industrialistparti som et arbeiderparti i sin politikk. Kulturprogrammet av 1965 staka ut høgre-kursen i kulturlivet. Men i språkspørsmålet merka en ikke denne endringa før seint. «Arbeiderbladet» tilmed radikalisererte språket sitt som motvekt mot bokmålspropagandaen.

Så kommer statsråd Sivertsen med fredsprogrammet sitt — etter opptak av «Riksmålsforbundet»!

* * *

Professor Borgstrøm ymter i utgreiinga om læreboknormalen inn på at «den utvungne utvikling av sprogene» ville være å foretrekke. Men det er snau relevant i det heile. I vår tid med alle de massekommunikasjonsmiddel den rår over, og med vårt støtt sterkere kommersialiserte kulturliv, er nå engang ei fri språkutvikling en umulighet. Dersom de store avisene, Aftenposten, Morgenbladet, ja, Dagbladet og Arbeiderbladet med, hadde tillatt fri språkutvikling i spaltene sine, eller forlaga, — for ikke å snakke om alle ukebladsredaktørene og reklamebyråa — så ville uten tvil språksituasjonen her i landet ha vært en heilt annen enn den er. Men avisene retter manuskripta hver etter sin norm, og Sigurd Hoel kunne si hva han ville, språksensuren i forlaga er der like fullt. Jeg har da hatt så pass mye med norsk forlagsvirksomhet å gjøre at jeg veit det. Et viktig ledd i utdanninga av reklamefolk er å lære dem til å bruke et konservativt bokmål i reklametekstene.

Dette er ikke meint som noen kritikk i og for seg. Det er vel kanhende så at det må være en viss orden i skriftspråket, enda det har vel aldri eksistert noen virkelig regelbunden orden. Det er bare å lese de fire store, så ser en grant hvor ulik rettskriving de hadde alle fire. Men ihvert fall må denne ordenen bli holdt oppe med tvang i vår labile språksituasjon. Det fins da og framstående bokmålsfolk som ser det umulige i «fri sprogutvikling». Professor Ingerid Dal skreiv såleis nylig i «Frisprog» (i en polemikk mot André Bjerke): «... at et sprog som ikke læres i skolene og ikke har noen offisiell status, ikke kan beholde sin karakter av «riksmål» hvis det ikke fins en anerkjent normerende instans blant dens tilhengere. Det vil ellers uvegerlig falle fra hverandre i en rekke stedbundne omgangssprogformer. Slagordet om «fri sprogutvikling» hører også til de farlige forenklinger som riksmålsfolket altfor lenge har slått seg til ro med.» At den private språktvungen

jamtover går i konservativ lei, kommer av at det vever seg inn sosiale klassefenomen av stor gjennomslagskraft, og reklamer med a-former i substantiv og verb irriterer de klassene som har den største kjøpekrafta.

Men den som skriver et korrekt, tradisjonelt bokmål, merker sjølsagt ikke denne forma for språktvang. For han vil Storting og regjering stå som de alt overskyggende busemenn. Ja, også Språknemnda da — som ikke har gjort anna gale enn å forbedre den læreboksituasjonen vi hadde etter 1938-rettskrivningen. Stort sett, da. Og dersom en reduserer ståket omkring læreboknormalen til de rette dimensjonene, får en vel medgi at det aldri har vært meininga at Språknemnda skulle lage noen ny rettskrivning, og at den heller ikke har gjort det. Det den skulle gjøre var å justere språket i lærebøkene på en måte som kunne «fremja tilnærminga mellom dei to skriftspråka på norsk folkemåls grunn,» samstundes som den skulle ta rimelige omsyn til skriftradisjonen i begge mål. Da kommer vi fram til det relevante spørsmålet: Er læreboknormalen bedre eller dårligere enn den læreboksituasjonen vi har hatt sia 1938?

I stedet har vi møtt en agitasjon mot denne læreboknormalen som til dels har vært nokså uforståelig. Tilmed fra språkgranskere har det vært sagt at ingen veit hva «folkemål» er, at det var ei oppfinning av departementet, trass i at ordet har hatt rot i bokmålet fra salig Wergeland si tid. Jamstillingsloven brukte «Folkesprog», Moltke Moe atter «folkemål». Heile tida med samme innhold.

Det er enkelte ting som går rørende fantasi-laust og lite oppfinnsomt igjen i bokmålspropagandaen fra Wergeland si tid til idag. Nettopp derfor er de så viktige. De syner hva som til sjuende og sist ligger under språkstriden. Tidligere var det i agitasjonen mot nynorsk de blei mønstra på rekke og rad; idag er det først og fremst i kampen mot samnorsk. Men motiv og mål er de samme. På Wergeland si tid var det «Bukkebræg! raat norsk Bukkebræg! Fenris-hyl!» — idag er det m. a. den serien karakteristikk professor Skard hadde plukka fram av «Farmand» sitt litteraturnummer 1962, og som er sitert før. Det er det tarvelige, simple i dette «*språket som snøfter i ordgrisebingen*», som poeten Andre Bjerke så smakfullt og estetisk uttrykker det. Ustanselig kommer overklasse-synet fram, forakten for dem som ikke fører samme språket som blir sett som «dannet», enten det nå gjelder «rennesteinspråk» eller «forpøbling».

Bokmålsagitasjon og monopolkapitalisme hører på det mest intime sammen. Embetstanden, eller rettere akademikerstanden, som ennå ikke har kunnet forsone seg heilt med den klare kjensgjerningen at den som stand har mista sine maktposisjoner i samfunnet, trøster seg

med å sitte med «dannelsen» og tar med glede imot den hjelp de kan få fra finansinteressene i å holde oppe illusjonene, så mye meir som akademikerne, særlig da ingeniørene, igjen er på veg oppover i makthierarkiet gjennom det ekspertstyre, ekspertokrati, som er under utvikling.

Derfor ser en da òg at det vesentlig nye i bokmålspropagandaen er den voldsomme industrialiserings- og urbaniseringsprosessen i etterkrigstida. Sammen med heile den gigantiske pressvirksomheten fra alle de moderne massekommunikasjonsmidla, lever en i det intense håpet at maskinkulturen jamvel skal presse bokmålet gjennom. Det er denne sammenhengen professor Skard har gjort så godt greie for i boka «Språkstrid og massekultur». Foreløpig ser det faktisk ut til å gå den vegen. Men argumentet er ikke nyere, likevel, enn at professor Sophus Bugge i talen sin ved riksmålmøtet i Kristiania i 1899, forkynte at hvert dampbåt-ul i fjordene våre var «en Seierssang for vort Rigmål».

Det tok tid før profetien til Sophus Bugge om dampbåt-ul og seierssang slo til, fordi språkgranskerne den gangen ikke rekna med at språkutviklinga går sine egne veger mye godt uavhengig av såvel dampbåt-ul som kjernefysikk og automasjon. Teknikken kan få en foreløpig seier for bokmålet. Men til sjuende og sist vil den norske grunntonen slå gjennom likefullt. Og overklassa vil en gang bli nødt til å godta ei samnorsk form som «dannet sprog» enten den vil eller ei. Prosessen vil kunne forlenges, men den kan ikke hindres. Det er ikke der faren ligger.

Faren ved den intense bokmålspropagandaen ligger i at den hjelper til å holde oppe skillet mellom overklasse og underklasse i folket, fordi det snautt fins noe anna idiom som samler — og dermed skiller mellom gruppene — meir enn nettopp språket.

Det er riktig at den danske språkutviklingen var så langvarig og så intens at den gamle, nasjonalromantiske nynorskrørsla ikke hadde noen framtid for seg. Den har gjort sin store misjon ved å bevisstgjøre de språklige understrømmene, og den har sikkert ennå en stor oppgave. Men verken nynorsken eller bokmålet blir framtidsmålet i Norge. Her så Moltke Moe lengre fram enn svært mange språkpolitikere idag: «Det som skal til, det er *blodblending*, sammenflyting.» Sigmund Skard og svært mange moderne målfolk med han, ser det òg, slik Skard har framstilt problemet nylig i boka «Målstrid og massekultur».

Penger i seg sjøl har ingen verdi. Den kolossale verdien penger har, ligger utelukkende i den verdi de har som konverteringsmiddel for ønsker og behov. I et høgindustrialisert, kapitalistisk samfunn fører dette til at kapitalen har

herredømmet, ikke bare over industri og arbeidsliv, men jamvel — gjennom kommersialiseringa — over kulturlivet. Det var derfor Sophus Bugge hørte så fortrøstningsfullt på det når dampbåten tuta, og derfor dagens bokmålsflokk ser så fortrøstningsfullt på frammarsjen til maskinkulturen og maskinmennesket som framtidbærere av kulturen. Og det er klart, at dersom samnorskflokkene ikke engang får stønad fra myndighetene, vil bokmålet seire i første omgang, — og vegen til det samnorske målet som engang vil tvinge seg fram med si eiga tyngde, vil bli lengre og meir smertefull.

Det kviler et stort ansvar på tidl. statsråd Sivertsen, på heile regjeringa og på Stortinget i denne saka. Fordi, ettersom språket er det som meir enn noe skaper skille mellom grupper og klasser, kan ikke problemet for myndighetene idag først og fremst være å holde skillet mellom over- og underklasse klart og uoverstigelig. Oppgaven må være å prøve å samle heile folket i en sams nasjonal solidaritet.

Derfor har tidl. statsråd Sivertsen evig rett i at vi trenger språkfred — men en språkfred som samler oss språklig.

Referatet fra landsmøtet i LSS

I Språklig Samling nr. 4, 1978, står at Ivar Hundvin på landsmøtet 29. oktober uttalte følgende:

«Da Aksel Lydersen var på riksmålsturne på Nordmøre tidlig i sekstiåra, verva han 2000 medlemmer for LSS!»

Jeg har aldri vært på noen turne på Nordmøre. Men jeg har vært på sprog møte der en eneste gang. Det var en eftermiddag jeg kjørte til Surnadal sammen med professor Olav Næs, og kjørte tilbake samme kveld. En tid senere fortalte en lokalkjent at en person i Surnadal skulle ha betalte LSS medlemskontingent for 2000 medlemmer.

Jeg håper det bare er det som er sitert ovenfor fra landsmøtereferatet, som er så totalt misvisende.

Aksel Lydersen.

Svar fra red:

Det er hyggelig at Aksel Lydersen leser Språklig Samling så nøye som han tydeligvis gjør. Vi rekner egentlig med at det gjelder alle sentrale riksmålsfolk. Når det så sjelden merkes, f.eks. i polemikk i Frisprog og andre steder, rekner vi med at det skyldes at riksmålstilhengerne har problemer med å møte oss med argumenter — og i steden tier. Det er derfor riktig bra at Lydersen nå har vist oss at Språklig Samling hører med til de trykksakene riksmålsfolk leser grundig. Hadde de bare lært litt av det som står her også!

Med omsyn til den aktuelle saka: Lydersens besøk på Nordmøre som resulterte i 2000 nye medlemmer til LSS, så holder Ivar Hundvin fast ved den opplysninga han gav på Landsmøtet i LSS. Kartoteket viser at 2000 nye medlemmer kom til den gangen etter fabelaktig innsats av Aksel Lydersen.

Språket i

Mange oversettere later til å ha ei forestilling om at det er et slags samsvar mellom engelsk/fransk/dansk osv. og konservativt bokmål/riksmål. De ser ut til å velge riksmål/kons.b.m. som en nøytral språkvariant, en variant som de trur ikke viser til noen bestemt sosial gruppe eller miljø. Noen syns nynorsk passer best til naturskildringer og lyriske stemninger. Det er kanskje derfor vi så sjelden får romaner oversatt til nynorsk.

Det holder sjølvsagt ikke å hevde at riksmål/kons.b.m. er ei nøytral språkform. Som andre varianter er den knytta til sosiale grupper i samfunnet. Norsk har flere skriftspråkvarianter. Det innebærer at en som oversetter til norsk, også må forholde seg til den norske språksituasjonen. Det er på tide at forlaga tar mer hensyn til lesernes språklige bakgrunn enn til oversetterens. Med andre ord: et mer moderne folkelig norsk i den oversatte fag- og skjønnlitteraturen.

TG

GÅVER

B. Rongen 70,—, O. Dalgard 20,—, O. Losløkk 20,—, A. E. Oldem 100,—, O. F. Singstad 80,—, P. Løvsletten 20,—, G. Alhaug 30,—, L. S. Vikør 70,—, H. Ytrehus 50,—, O. Thesen 100,—, K. Snekkevik 30,—, H. Bergan 30,—, P. Sætre 20,—, B. Eithun 20,—, L. Sødal 100,—, T. Nomeland 50,—, W. Johansen 40,—, J. Fosså 155,—, G. Wiggen 56,80, R. Seweriin 20,—, E. Tønnessen 200,—, R. Aavik 100,—, P. Sætre 20,—, T. Refsdal 100,—, Th. Roksvold 70,—, H. Heldal 40,—, S. Benum 50,—, G. Gjessing 20,—, E. Sørli 20,—, E. Myklebust 100,—, S. Skard 40,—, E. Hildrum 20,—, M. Magnussen 40,—, J. Valved 70,—, H. Amundsen 20,—, D. Seierstad 20,—, R. Riste 30,—, T. Nomeland 20,—, H. Straand 20,—, H. Sætra 40,—, A. Skogen 20,—, E. Langleite 70,—, O. Byrkjeland 30,—, P. K. Aamo 40,—, A. Frøholm 20,—, O. K. Nomeland 20,—, B. Gripsrud 60,—, K. Western 20,—, H. O. 40,—, H. M. Vesaas 220,—, E. Sæther 20,—, Gitt på årsmøtet 1978 kr. 1 180,—.

Gudrun Refstrup:

Kommentar til Geir Wiggens artikel i SS nr. 3/78 om danske språkforhold

Jeg skal som dansker med et helt amatør-mæssigt forhold til sprog og dialekter — prøve at komme med en reaktion på Geir Wiggens artikel om: «Språktilhøve og språknormering i Danmark» —, og dessuten skrive lidt om min egen oplevelse af forholdet mellem dialekt og standardmål i Danmark.

For at skrive om min reaktion på G. W.'s artikel bliver jeg nødt til at skrive om min «sprogbevidstgørelse». Jeg er altså dansk, men har de sidste 6 år boet og arbejdet i Norge (Oslo). Jeg kom herop uden særlig interesse for mit eget sprog og uden særlig viden om den norske sprogstrid. Men på forskellige måder blev jeg ganske hurtig opmærksom på mine egne og andres sprogproblemer. Generelt ved at jeg levede og arbejdede her og lidt efter lidt forstod noget af det, der rørte sig omkring mig — og mere specielt:

- 1) Jeg følte på kroppen, hvad det vil sige ikke at blive forstået — eller forstået dårligt — og den evige, men åh så venlig mente hetz, når nordmænd/kvinder prøver at efterligne det danske sprog.
- 2) De fleste af de mennesker jeg mødte og blev kendt med, var indflyttere i Oslo. Og jeg opdagede, at det var meget let at identificere mig med deres sprogproblemer.
- 3) Via mit arbejde som bibliotekar blev/bli-
ver jeg daglig konfronteret med folks reaktioner på bøger skrevet på nynorsk/dialekt.

Samtidig med at jeg oplevede mig selv som dansker og fik større og større indsigt i det norske samfund, fik jeg også større forudsætninger for at se forskellene mellem Norge og Danmark. Myten om at de to lande er ganske ens ligger dybt. Men forskellene blev hurtig tydelige, måske specielt fordi jeg kom herop 1. okt. 1972 — og så hvor forskellig EF-kampen havde været i Danmark og Norge.

Udviklingen efter krigen er gået uhyggelig hurtig i Danmark. Afvandringen fra landbruget, urbaniseringen og centraliseringen har givet byerne — og specielt København en meget dominerende rolle. Kultur, sprog og leve-måde på landet tillægges ikke nogen interesse eller værdi. Ordet «bondekultur» findes knapt i det danske sprog. — Naturligvis findes de samme tendenser i Norge, men udvik-

lingen sker heldigvis langsommere, og folk får tid til at reagere. Grundene kan vel stort set sammenfattes i: forskellige geografiske forhold — og forskellig historisk udvikling. Under det sidste må man huske (hvad danskere sjældent gør) at, det ene land har været undertrykt og det andet undertrykkende.

Det som slår en, er mangelen på engagement i Danmark. Tolerancen, åbenheden og frisindet, som nordmænd/kvinder ofte taler om i forbindelse med Danmark, giver sig ofte udslag i ligegyldighed og mangel på engagement — en slags blaserthed — overfor emner som diskuteres med glød i Norge. Den folkelige opposition og grasrotbevægelserne står langt tilbage i Danmark — eller rettere de kvaltes i den raske udvikling. Derfor resulterer den tilsyneladende åbenhed i ubevidst undertrykkelse og fremmedgørelse, hvor materialismen og privatiseringen står højt.

Sproget hører til en af de ting man ikke diskuterer og undertrykkelsen er derfor skjult. Alle snakker dialekt, men ingen snakker om det! Og derfor måtte jeg flytte til Norge for at få øjnene op for dialektundertrykkelsen i Danmark, samt blive i stand til at sætte ord på de oplevelser, jeg selv har haft i gymnasiet og som student i København.

Derfor var det lidt af en oplevelse at læse G. W.'s artikel om danske dialekter, skriftsproget og sprogdebatten i Danmark. Det er første gang jeg har læst en artikel om «det» — og for mig var det en bekræftelse på min «mistanke», at det måtte blive en nordmand/kvinde som skrev en sådan artikel. Jeg har ofte på besøg i Danmark forsøgt at diskutere dialektundertrykkelse og prøvet at forklare værdien af at beholde sit sprog — og sat det ind i en politisk sammenhæng. Men «ingen forstår mig». — Så vidt jeg ved har der ikke været en sprogreform i Danmark tiden 1948. Det betyder naturligvis ikke, at skriftsproget ikke har ændret sig, men det viser hvor lidt man interesserer sig for sproget og ønsker at være med til at præge udviklingen. Man prøver ikke bevidst at få nærmet skriftsproget til talesproget. Idealet er stadig det akademiske overklassesprog talt langs Strandvejen i det nordlige København — og ved «Det kongelige Teater».

Jeg skal ikke gøre undertrykkelsen af dialekt/nynorsk mindre her i landet, end den er, men trods alt så diskuteres sprogproblemer, man organiserer sig — kæmper — gør noget. For mange mennesker, også de med bokmål som skriftsprog, representerer dialekter noget positivt. «Almindelige» mennesker snakker om sprog, noget som er helt utænkeligt i Danmark. Jeg skal prøve ikke at generalisere for voldsomt, for der findes absolut dialektstolthed i Danmark, men en organiseret kamp for dialekterne findes ikke. Og det fordi bevidstheden om værdien af at beholde sin dialekt ikke findes — og dog, jo den findes, men ikke blandt de som har magt, og ikke hos folk på venstresiden. Men hos de som aldrig kommer til orde i massemedier, og som lever tilstrækkelig langt væk fra store byer — og alt hvad de står for af centralisering.

Med hensyn til mine egne oplevelser af dialektbrug, så var det først i gymnasiet jeg mærkede lærernes pres på os, for at vi skulle ændre vores sprog — og tale mere «korrekt»

dansk. Men den hetz indgik som en del af hele forsøget på at omskabe bønder- og arbejderbørn til små akademikere — ved at få os til at glemme vort miljøes værdier og sprog, og heller interessere os for åndelige ting. Idet hele taget så er de danske gymnasium meget mere præget af akademisk åndssnobber end det norske, og det var ikke for ingenting vi sang «Herre, vi ere i åndernes rige», da vi var færdige på Grundtvigs og Hans Scherfigs «sorte skole».

Metoden er ganske god, hvis du vil tage selvfølelsen fra et gennemsnitsmenneske. Så det første vi gjorde som nye studenter i København, var hurtigst mulig at tilegne sig storbyens kultur og sprog for at skjule sin herkomst. Lære sig lidt om kunst og kultur, opera og ballet — og hurtig glemme dine interesse for landbrugspolitik og lokalpolitikk og andre jordnære ting. Jo da, den skjulte undertrykkelse af landbefolkningens sprog og kultur er effektiv, snart kunne ingen høre at jeg kom fra Fyn!

Teori og virkelighet i EF's språkpolitikk

Etter EF-traktatene med de enkelte medlemslanda skal de nasjonale språk være likebeirettiga arbeids- og forhandlingsspråk.

Danskene har fått føle at virkeligheta er annerledes: Bare 707 av 4723 møter i 1977 vart dekt fullt ut på dansk. Det vil si at i underkant av 15 % av møtene hadde tolking både til og fra dansk. Om lag 4 % hadde tolking én veg, nemlig fra dansk. Hele 81 % av møtene vart holdt uten dansk tolking i det hele.

Av EF-kommisjonens 13 medlemmer er det ett dansk medlem, Finn Olav Gundelach. Han hadde ordet 156 ganger i 1978, men brukte ikke dansk en eneste gang. Bare 84 av de i alt 427 gangene han har hatt ordet sia Danmark tråtte inn i EF, har han nytta dansk, og det skjedde i hovedsak i 1973 og 1974.

Nå er Hellas, Portugal og Spania i ferd med å tre inn i EF, og i den forbindelsen utarbeides det i Bruxelles en strategi for språkrasjonalisering. Tanken er at fransk og engelsk skal bli de eneste arbeids- og forhandlingsspråka. Internt i Kommisjonen strides det likevel om tysk også skal jamstilles med disse to språka. Alle de andre nasjonalspråka skal fjernes som dagligspråk.

Slik ville det altså ha gått med norsken i EF, viss...

(Kjelde: *Information* 12/2 - 1979.)

gw.

Etter språkrådsmøtet

Forts. fra side 4.

Det er heller ingen som har tolket det slik før Lars Roar Langslet tok saken opp på nytt i 1977. I 1974 kom en ny utgave av Tanums store rettskrivningsordbok. Den betraktes som autoritet i rettskrivningsproblemer, og i innledningen der heter det at læreboknormalen skal brukes i offentlig administrasjon med mindre «stilistiske hensyn gjør det vanskelig å bruke normalformene». Høsten 1976 vedtar Språkrådet, stadig i tråd med «intensjonene fra 1970», å tilrå at læreboknormalen opprettholdes og at den fortsatt skal gjelde offentlige tjenestemenn (unntatt NRK). Et merkelig vedtak, kanskje, så lenge alle inntil da hadde oppfatta det sånn at dette allerede var regelen. Men drøyt to år etterpå snur altså Språkrådet sjøl denne tradisjonen.

Nå er det ikke første gangen at Språkrådet gjør merkelige vedtak. Vi får skylde på den til enhver tid tilfeldige sammensetninga, og de udemokratiske avstemningsreglene der. Så vidt jeg vet, har Språkrådet gjort et annet vedtak også for få år siden. Rådet bandt seg til å ikke gjøre noe med rettskrivninga før det var nærmere undersøkt hvordan folks språkbruk i virkeligheten var. Rådet hadde nok en følelse av at utviklinga kunne ha gått i en retning som en ikke hadde full oversikt over. I dag sitter vi med et vedtak der det ikke er tatt hensyn til det vi vet om folks virkelige språkbruk. Med fare for å drive egenreklame, vil jeg minne om at vi bl.a. vet at Oslo-folks bruk av a-ender i substantiver har gått fram i dette hundreåret. Nettopp a-ender i substantiv (sola, gutta, husa) er jo et kjernepunkt i hele rettskrivninga. Til og med blant folk som hevder at de er riksmålstilhengere, brukes flere a-ender nå enn tidligere. Dette, blant mange andre trekk, tyder på at folkemålet er på vei inn i norsk skriftspråk, ikke på veien ut. Velkommen etter, i erkjennelsen av det, Norsk språkråd. (Trykt i Arbeiderbladet, Oslo 6.2 1979.)

Bokmelding:

Kjernefamilien som kampenhet under tredje verdenskrig

Debutanten Mari Osmundsen er siste skudd på «AKP-realismens» stamme. Som de fleste av sine forgjengere kretser hun omkring to sentrale tema. Disse to temaene henger nøye sammen. Det første dreier seg om streiken som lykkes fordi den gjennomføres i tråd med de korrekte prinsippene, d.v.s. Strasbourger-tesene, og fordi AKP-inspirerte arbeidere viser resolutt opptreden og prisverdig kampmot. Det andre dreier seg om hvordan en tviler gradvis blir dratt inn i AKP's kraftfelt. Bevisstgjøringa skjer dels som et resultat av personlige opplevelser utafør produksjonen, dels gjennom erfaringer fra fabrikkarbeidet og dels gjennom møte med AKP-ere og kvinnefrontere på og utafør fabrikken. De to temaene henger sammen på den måten at den vellykka streiken blir et bevis på at kamp nytter, og den eneste logiske konsekvensen som den kvinnelige hovedpersonen kan trekke av det, er at hun må orientere seg i retning av AKP.

Handlinga er lagt til tettstedet Bøvergrend på indre Østlandet. Den foregår samme vår som streiken blant Jøtularbeiderne i Oslo, d.v.s. våren 1976. Det snakkes også flere ganger om den blant arbeiderne, og arbeidskonflikten i romanen har dessuten visse trekk til felles med Jøtul-konflikten. Handlinga pendler mellom de kollektive problemene på fabrikken, som munner ut i streiken, og de personlige problemene til et par-tre kvinnefrontere og AKP'ere som bor i Bøvergrend, men som ikke arbeider på fabrikken. Det kollektive og det personlige knyttes imidlertid sammen gjennom den sentrale skikkelsen i romanen, ungjenta Ann. Det er den personlige utviklinga hennes som er det sentrale i romanen, og den blir påvirket både av de kollektive problemene på fabrikken og hennes personlige problemer i privatlivet (med bl. a. uønska graviditet og et abortinngrep).

Ann bor sammen med mora si som er enke etter en arbeider som mista livet på den samme fabrikken som hun sjøl arbeider. Ann går på gymnaset, men hun er skoletrøtt, og da økonomien deres er dårlig, bestemmer hun seg for å begynne å arbeide isteden. Til slutt får hun arbeid på samme fabrikken som mora, hos Martinsen & co. der streiken siden bryter ut.

Der produseres det deler til elektroindustrien, til dels under forhold som arbeiderne mener er helsefarlige. Det harde akkordsystemet der er også et stadig irritasjonsmoment. Ei delvis omlegging av produksjonen med enda mer utilfredstillende akkorder får det til å sprekke for arbeiderne, og de setter i gang en gå-sakteaksjon. I en oppheita diskusjon noe seinere blir en av initiativtakerne til aksjonen sagt opp av disponenten, og like etter slår disponenten han i golvet i fullt raseri. Det blir full streik til tross for forsiktige og lovlidige SV-ere og forsøk på manipulering av arbeiderne fra bedriftsledelsens side. Krava om lettere akkorder og suspensjon av oppsigelsestruselen blir innfridd — ikke minst takket være støtte fra den lokale AKP-gruppa, streikestøttekomitéer og Klassekampen (mens Ny Tid sjølsagt ikke støtter streiken, bare krava). Ann, som tidligere har møtt alle forsøk på verving med et avvisende «nei, ingenting nytter», blir nå med i en studierkel i AKP sammen med flere av de andre aktivistene i streiken.

Parallelt med hovedhandlinga får vi innblikk i ekte-skapsproblemene til et lokalt AKP-ektepar og de personlige problemene til en fraskilt kvinnefrontere.

Som det skulle framgå av handlingsresyméet spilles det på kjente strenger i denne debutromanen. Som

skjønnlitterær løpeseddel for Kvinnefronten og AKP-dominerte streikestøttekomitéer er den ikke uten retoriske kvaliteter. Det er også prisverdig at produksjonslivet blir gjort til gjenstand for skjønnlitterær behandling. Misnøyen på fabrikken er troverdig skildra, og enkelte av arbeiderne er framstilt med realistisk kraft som lover godt. Bl.a. blir det tegna et treffende og infamt bilde av en kvinnelig arbeider som er gift med formannen på fabrikken, og som er en av de mest aktive motstanderne av streiken.

Som de fleste AKP-romanene har imidlertid også denne sin styrke der hvor den skildrer AKP-ernes egne problemer og deres egen tenkemåte. De partiene blir alltid svakest hvor forfatterne forsøker å sette seg inn i andre menneskers tenkemåte (sjøl om denne romanen ikke er den verste i så måte). Den sosialrealistiske glasuren kamuflerer det faktum at de fleste AKP-romanene — også denne — først og fremst må forstås som lojale rapporter fra AKP-ernes egen psyke. Det er altså ikke snakk om sosial realisme, men om psykologisk realisme. Og da ikke i allmenn forstand, men som dokumenter om tenkemåte og væremåte i ei politisk gruppering som prosentvis er lita, men som likevel har greid å skape mye liv og røre i samfunnet (bl.a. i streikesammenhenger). Hvis vi slutter å irritere oss over disse forfatternes manglende evne til å innse at andre arbeidere kan tenke anderledes enn dem, og hvis vi slutter å måle dem med de realistiske krav som de etter egen intensjon forsøker å oppfylle, kan vi få mye mer ut av disse bøkene.

Paradoksalt nok, eller konsekvent nok, blir da denne romanen, som mange andre i samme genre, best og mest realistisk der hvor den er mest naiv. Særlig kommer det fram i en stor sluttscene hvor truselen mot den AKP'ske kjernefamilie blir slått tilbake når ektefellene lar tanken på den kommende tredje verdenskrig gli innover seg:

Hørt sånt tøys, Harald. Akkurat som ikke kvinnfolka har plass i en folkehær! Du får lære meg å bruke hagla, tilføyde hun og blunka til ham.

Han lo til henne, gikk bort og tok ansiktet hennes mellom hendene. «Du skal se vi begynner å bli en liten kampenhet», sa han.

Den lysende naivitet og glitrende komikk i scener som denne — som var verdt å sitere i sin helhet — gjør ethvert krav om «sosial realisme» innskrenka. Det er i alle fall i slike og liknende scener at romanen når høyest. Det vil vi fort innse hvis vi slutter med politisk moralisering og heller lar oss gripe av de naivistiske og komiske elementene i AKP-forfatternes såkalte sosialrealistiske romandiktning. De er stadig en kjær kilde til forundring og underholdning.

Mari Osmundsen: Vi klarer det
Per Sivle forlag A/S Oslo 1978
252 sider, pris kr 36,—.

Øystein Rottem

Støtt
Landslaget
for
språklig samling!

MARK TWAIN OG FOLKEMÅLET

Et essay om språksyn og omsettingspraksis

Av Øyvind Gulliksen

Innleiing

I 1885 ga Mark Twain ut boka **The Adventures of Huckleberry Finn**. Den er som kjent blitt ein klassiker i amerikansk litteratur, og boka er fleire ganger oversatt til norsk. Boka handler om gutten Huck Finn som i lag med negeren Jim rømmer på ein flåte nedetter Mississippi elva. Livet på elva betyr i seg sjøl noe av ei frigjøring fra samfunnet på land. Underveis kommer Huck Finn i fleire dilemma av etisk karakter. Et av de viktigaste spørsmåla han må ta stilling til er om han skal forsvare Jim fullt og heilt, eller om han skal utlevere han. Skal han behandle Jim som han ville ha behandla ein kvit venn, eller skal han bøye seg for lovene i det samfunnet han har vokst opp i, og som han ganske visst er påvirka av.

Huck Finn forteller om ferda si og det han opplever på sitt eige guttespråk. Boka er den første som for alvor tok i bruk amerikanske talemålsformer i litteraturen. Hemingway hadde sikkert språket til Mark Twain i tankane, da han påsto at amerikansk litteratur tok til med Huck Finn. I denne artikkelen skal jeg si noe om åssen språket fungerer i boka, for så å sette Twains språk i sammenheng med tre nyere norske utgaver av **The Adventures of Huckleberry Finn**, ei fra 1959, ei fra 1969 og den siste fra 1973.¹

Språkføring og verdinormering

Det kan vera vanskelig for oss nå å skjønne hva for et språklig vågestykke **The Adventures of Huckleberry Finn** var da den kom i 1885. Mark Twain var sjølsagt ikkje den første som brukte dialektformer i amerikansk litteratur, men inga bok med amerikanske folkemålsformer fekk tilnærmelesvis de samme konsekvenser som romanen om Huck Finn. For mens andre forfattere kunne bruke dialekt-

tale særmerke i dialogen og ellers, sto sånne former da nesten alltid i ei høglitterær ramme. Det førte til at dialektmerka i teksten ikkje blei tatt alvorlig. De var festlige innslag, som leseren kunne le av eller more seg over, men i rang sto de alltid under det som klart var godkjent standardpråk.

Det som er originalt med Mark Twains språkbruk i **The Adventures of Huckleberry Finn**, er at den bryter radikalt med ei slik holdning til amerikanske folkemålsformer. Ved å la Huck Finn fortelle heile boka på sitt eige mål direkte henvendt til leseren, har Mark Twain nekta seg sjøl muligheten av å stå utafør å kommentere i ei standardisert språkform. Forfatterholdninger, verdisyn og meininger ellers i boka må ligge i det språket som han lar Huck Finn bruke, og bare der. Og ettersom de som lesar boka jo så å si fra første sida aksepterer Huck Finn fullt ut, så må de au godta det språket som er ein uløyselig del av Huck Finns identitet. Twain normerer altså leserens holdning til hovedpersonen gjennom sjølve språkføringa.²

Når vi derfor støtter opp om Huck Finn, må vi samtidig godta og glede oss over at han heile tida bruker språket «feil». For Huck Finn bruker et språk som alle kan se er «ukorrekt» engelsk, det vil si ukorrekt i tydinga avvik fra det som er vanlig, normal språkstandard. Bakafor Huck Finns talemål fins altså ein «korrekt», engelsk skriftstandard, som Mark Twain veit at leseren før eller seinere vil komme til å måle Huck Finns språk i forhold til. Twain venta seg sjølsagt at folk ville undre seg over språket i boka, og han blei sikkert ikkje overraska da mange blei forskrekka, irriterte, ja til og med rasande. Men så har Twain klokkelig ordna det sånn at vi kan ikkje dele Huck Finns skepsis mot konvensjonane og samtidig forkaste språket hans. For i denne

romanen henger språk og verdi sammen. Og dersom vi ikkje liker språket Huck Finn forteller på, ja så går vi automatisk inn for de som står for tvang og normering i det voksne kvite samfunnet rundt Huck Finn, og det er det ingen av oss som vil! Mot det oppstylta og forfina har Huck Finn noe av et truskyl-dig bondevett. I sjølve språkbruken hans ligger uvilja mot å la seg normere, eller «sivilisere» som Huck Finn sjøl sier i siste avsnittet av boka. Temaet går sjølsagt langt utover det språklige til meir omfattande sosialpolitiske og etiske forhold, men vi kan ikkje analysere romanen uten å ta omsyn til språket.

Amerikansk, engelsk og sosial status

Mark Twain hadde et godt kjennskap til folkemåla i sør- og veststatane i USA. Her hadde han vokst opp og farta mye omkring. Men det var sjølsagt byane på østkysten som representerte høgprestisje kulturen og skrift-måltradisjonen. I forhold til dette miljøet var Twain usikker, også etter at han ved giftermål og bustad etter 1870 sklei like inn i det beste østkyst-borgerskapet. I siste instans lot han ofte språkkonsulenter gå gjennom manuskripta sine. Kona hans, Livy, var ein av de som forsøkte å slipe språket hans ned til det akseptable før det kom på prent. Særleg satte ho fingeren på regionale ord og vendinger, uregelrett stavemåte, sterke kraftuttrykk og målformer som ikkje var godtatt i godt selskap. Vi har et kort memorandum fra Mark Twain, der han i dialogform gir døme på ord som kona ville ha stava rektig eller fjerna heilt. «Stench» (stank) var et av de, og Twain ba tynt for det: Kan jeg ikke bruke det ordet noen stad? Du har luka det vekk hver gang. Men så må det vel ut da, sjøl om stank er et godt og edelt ord.» Og litt seinere føyer han til: «Du tar krafta ut av engelsken, Livy!»³ Bak språkuenighetene her lå nok ei klassekonflikt. Ho kom fra ein velstående familie østpå, han fra ein småby i Missouri. Språklig sett sto ho for norma, han for tal-lause brudd på samme. Som utdraga viser, ga Twain nesten på ein rørende uskyldig måte etter for dette presset. Nå kan det au være at sånne rettelsjer ikkje var så alvorlige.⁴ Men i boka om Huck Finn gikk Mark Twain tilbake til den verda og det språket han kjente fra guttedagane, og da må han ha vært sta nok til å stå på.

Sjøl meinte han at det var bedre å forme grammatikken etter det ein hørte, enn etter fastlagte skriftlige regler. Han snakka nedsettande om «søndagsspråk». Om seg sjøl sa han at han ikkje brukte engelsk i det heile tatt, «bare amerikansk». Det gjorde han med forsikring om at det var USA som nå hadde overtatt «aksjemajoriteten» i den engelske

språkutviklinga.⁵ Twain var her inne på de samme tankane som den første store granske-ren av amerikansk mål, Noah Webster, gjorde seg i begynnelsen av sitt virke, nemlig at framvoksteren av et amerikansk-engelsk var ein del av frigjøringa fra kunstige band i den gamle, udemokratiske verda. Men for Twain var ei slik språkfornyng ikkje skjedd ein gang for alle. Han syntes at Websters ordbok alt var forelda, og at ho hørte heime på østkys-ten i ein tidligere del av amerikansk historie. Han hadde sjøl hatt lite hell med ordboka i nybyggingsamfunna i sør- og veststatane.

Språkholdninger

I boka om Huck Finn kan vi se fleire døme på åssen Mark Twain holder leven med van-lige holdninger til språk. Ofte avslører han spesielle typer konservativt bokspråk som ro-mantiske og virkelighetsfjerne. Den følgende episoden viser klart hva han meiner.

Et stykke nede på Mississippi tar Huck Finn og Jim opp et par forkomne fyrer, som viser seg å være noen ordentlige skurker. Begge gir seg ut for å være bedre enn det de er. Tanken bak er at med høgre status og finere stam-tavle vil de kunne manipulere først hverandre og så omgivelsene. Og med høgre sosial status følger for Mark Twain også et anna språk. Den eine, som kaller seg «kongen», faller der-for totalt gjennom fordi han ikkje mestrer språket i det samfunnslaget han gir seg ut for å representere. Han grunngir påstanden sin om å være av kongeætt med å si at «you ain't the only person that's ben snaked down wrong-fully out'n a high place.»⁶ På norsk: «Du ække den eneste som har mista din opphøyde plass» (A 116). Dermed er han av leseren alt avslørt som kjeltring gjennom språket. Det triste er bare at det tar så altfor lang tid før folk rundt han oppdager det.

Kongen gjør blant anna ei voldsom språk-tabbe framfor ei folkemasse han prøver å lure penger fra. Han kommer i skade for å bruke ordet «orgier» som synonym for «seremoni». Kongsemnet prøver å ro seg i land ved først å servere ei etymologisk forklaring av ordet, og deretter påstår han at ordet «begravelsesorgier» nå er i vanlig bruk i England i betydninga «seremoni». Og så trur folk det! Poenget er ikkje først og fremst å kritisere gravferder i England. Mark Twain sparker først til språkfolk som argumenterer for rektige språkformer etter historisk tyding og opphav, og så til folk som til eihver tid er villige til å styre språket sitt etter det som er fint i England.

Den andre skurken, som kaller seg «her-tug», har et meir sikkert grep på finspråket, og er fortvila over de flausene som kongen gjør. Mark Twain henger ut dette «hoff-

språket», og han latterliggjør den sentimentaltiteten som ligger under ei gammalmodig skriftform. Ei velstående jente i det beste borgerskapet i sørstatane, skreiv dikt som Huck Finn, med sin innlærte respekt for et skriftspråk han ikkje rår med, syns er fine. Poenget kommer godt fram i den norske utgava fra 1973:

Nu slår ei mere
unge Stephens hjerte.
Hans bortgang oss fyller
med håpløshet og smerte (A 97)

Twain ville heller ikkje at folk skulle bli leia på villspor av et ubegripelig religiøst språk. Om onkel Silas' bønnemøte sier Huck Finn, at det gjorde Silas berømt, fordi «selv ikke den eldste i verden ville ha skjønt et ord av det han sa.» Abstrakter hører ikkje heime i språket til Huck Finn. Når han tar religiøse termer som han er opplært i, inn som konkreter i sin erfaringsverden, går alt galt. Han ønsker seg til helvete for å sleppe unda himmelen til pleiemora, fru Douglas.

Språket til Huck Finn virker ekte. Bare et fåtall ganger tar Huck Finn i bruk uttrykk som det vel er lite trulig at ein gutt uten større boklig lærdom ville ha brukt. I sånne øyeblikk kan Mark Twain miste retningen ved å la Huck Finn servere ein bokvits, som bare lærde folk i vennekretsen til Mark Twain kunne forstå og ha moro av. Men når Huck Finn forteller ut fra og til den verda han kjenner i småbyane langs Mississippi, og det gjør han mest heile tida, da er boka god.

Mark Twain har stundom blitt kritisert for at han gjennom Huck Finn karikerer språket til småbyboms og tjenestefolk. Jeg skal ikkje ta opp det her. Det kan vel forklarast ved at Huck Finn jo au avspeiler holdninger i det samfunnet han er et produkt av. Mange av de personane det her gjelder blir heller aldri meir enn typer likevel. Leseren har mest inntrykk av at Twain har de med for å gi ymse språkprøver fra forskjellige lag av folket så nøyaktig han syntes han kunne. Jims språk har au slike trekk, men jeg trur vi skal være forsiktige med å lese ei ovafor og nedetter holdning i den måten Mark Twain gjengir slik tale på.⁷

Huck Finn og norsk skriftspråktradisjon

Ut fra det jeg alt har nevnt, skulle ein tru at boka om Huck Finn skulle passe svært godt inn i norsk miljø. Boka gjør norske lesere kjent med Mark Twain og elvekulturen på Mississippi i midten av forrige århundre, men skulle au kunne brukas til å bevisstgjøre leseren om forholdet mellom språk og samfunn, ikkje bare i USA, men også her heime. Romanen er vel au den som er best kjent av alle amerikanske romaner hos oss, og det til tross

for at vi har fått små sjanser til å oppdage hemmeligheten med språket i boka. Først i 1973 laga Olav Angell ei norsk omsetting som var temmelig talemålsnær. Til denne utgava kunne han ha støtta seg på mange dialekter, men han ser ut til å ha valgt noe som kan minne om Oslo-østkant mål. Det skal jeg komme tilbake til. Det er først viktig å se at tidligere oversettere har oversett(!) eller rett og slett ikkje våga å ta konsekvensene av ei meir korrekt språksosiologisk overføring av Twains språk til norsk. Sikkert fordi det ville vekke språkpolitisk uro, og så voldtok ein heller boka ved å legge den i ein trygg konservativ skrifttradisjon. Det kommer tydelig fram både av 1959-utgava, og av den som kom ti år seinere.

Her er noen døme på det. På omslaget til den norske utgava av **The Adventures of Huckleberry Finn** fra 1959 står det at leseren vil «fryde seg over Mark Twains treffende og uforlignelige stil». Her støtter forlaget seg sjølsagt på det som tallause amerikanske litteraturgranskere før med rette har sagt om romanen. Problemet er bare at den som lesar denne norske utgava, ikkje har noen som helst mulighet til å oppdage hva det er som gjør Twains stil så «uforlignelig». Forlaget har ikkje forstått at om ei norsk utgave skal få fram det originale og nyskapande i Twains stil, så betyr det at den som oversetter må rette seg etter den folkemålslinja Twain sto på i boka. Det setter sjølsagt ganske store krav til språkjensla hos den som oversetter. Det leie er at oversetterne har lagt seg på ei talemålsfientlig linje, når originalen krever stor respekt for talemålet. Det skal være frigjørande å lesa Huck Finns engelsk (prøv originalteksten i engelskundervisninga på skolen!) Åffer er det så vanskelig å finne fram til norsk språkføring som ville gjøra noenlunde samme nytta? Ingen av de to første utgavene jeg har lest tar omsyn til det som skiller Twains språk fra standard engelsk. Oversetterne gjør ikkje noe forsøk på å få fram sånne skille på norsk. Derfor blir påstanden om ein «uforlignelig stil» i den norske utgava bare ein meningslaus literær klisje.

Det er sjølsagt ikkje alltid like greitt å oversette særmerke i Twains tekst til godt norsk. Det er så. Jeg trur au vi må se den oversatte teksten i et større perspektiv enn bare oversetterens ansvar. Kanskje er 1959-utgava prega av at vi i 1950-åra opplevde ein sterk konservativ reaksjon mot talemålsformer i norsk skriftspråk? Det er litt av et paradoks at **Huck Finns Opplevelser** ser ut til å ha blitt offer for ein sånn språkpolitikk. Sjøl om Huck Finn altså på 1800 tallet brukte amerikansk talemål, stør han i praksis kampen mot et folkelig norsk mål i 1950 og 60-åra. Utgavene

fungerer som klare innlegg for ei konservativ linje i norsk bokmålspolitikk, og bygger etter mitt syn samtidig på ei feiltolking av og ei gal holdning til grunnteksten. Jeg vil påstå at det rett og slett er umulig å oversette Huck Finn til konservativt bokmål og samtidig væra tru mot Mark Twain. Det kan høras tåpelig ut, men jeg skal prøve å forklare åffer det må væra sånn, og jeg trur nok jeg kan støtte meg til Mark Twain sjøl for å bevise det. Det har med sosiale sammenhenger og verdinormer i språket å gjøra. Det gjaldt sjølsagt like mye i USA på Mark Twains tid som hos oss i dag.

Forankring i talemålet

Først kan det væra greitt å nevne Twains eiga forklaring til dialektbruk i boka. Heilt fremst i romanen tok han nemlig med to små viktige forklaringer til leseren. I gutteboka om Tom Sawyer ni år tidligere, hadde han tatt med ei forklaring om at den boka au var for voksne, og at den blant anna kunne minne de voksne om åssen de ein gang hadde snakka. Tanken bak er vel at sosialiseringa til voksespråk ikkje alltid er ein fordel for tanke- og kjenslevet. Den første forklaringa i boka om Huck Finn er ei spøkefull åtvaring om at kritikere som vil lese boka for å leite etter motiv, moral og handling, vil bli skutt. Den andre er meir interessant i denne sammenhengen. Den forteller noe om hvor viktig Mark Twain sjøl meinte at målforma eller målformene i boka var. Dessverre er denne stutte innleiinga om språket ikkje tatt med i noen av de tre nyaste norske oversettelsene jeg har lest. Det kan derfor væra på sin plass å ta den med her:

Forklaring

I denne boka er det brukt fleire dialekter. Jeg kan nevne talemålet til negrene i Missouri, den mest markerte dialekta fra utkantstrøka i sør-vestområdet, den vanlige dialekta i Pike Country, og fire variasjoner av den sistnevnte. Disse språkvariantene er ikke satt sammen på slump eller etter lause gjetninger. Jeg har anstrengt meg for å få fram språklige nyanser, og støtta meg etter beste evne på personlig kjennskap til de talemåla jeg har nevnt.

Jeg sier fra om dette for at ikke mange av de som leser boka skal tru at personene i den prøver å snakke likt og at de så ikke får det til.

Forfatteren.

Sitatet viser klart at på den tida Mark Twain skreiv på boka om Huck Finn, var han opptatt av dialekter som litterært redskap. Dialektmerka er noe av det som gjør boka om Huck Finn forskjellig fra den om Tom Sawyer. Da *The Adventures of Huckleberry Finn*

kom ut i USA, blei språket fordømt ikkje bare som regionalt, men au som slurvete og vulgært. For mange var det vel ett og det samme. Enkelte boksamlinger ville ikkje ta inn boka fordi den ikkje var for «respektable folk». Mark Twain har venta seg ein sånn reaksjon. Derfor var det viktig for han å få sagt fra heilt fremst i boka at språket var resultat av et møysommelig arbeid. Skal tru om ikkje den siste delen av sitatet au gjømmet et ironisk utfall mot lesere med altfor store krav til normalisering av språk?

I de norske utgavene fra 1959 og 69 ville denne forklaringa sjølsagt vært meiningslaus, rett og slett fordi disse utgavene ikkje gir rom for sånne dialektvariasjoner som den amerikanske gjør. Om den hadde blitt tatt med, hadde den skurra mot den omsetningspraksis som bøkene er uttrykk for, nemlig den som går ut på å einsrette språket etter stø konservativ skriftradisjon. Og så har ein heller valgt å kutte ut Mark Twain sitatet som irrelevant.

Om å oversette vekk fra talemålet

Om ein går den første norske utgava jeg nevnte nøyere etter i sømmane, vil ein finne fleire brot på Mark Twains fortellerteknikk. Huck Finn forteller det som skjedde fleire ganger direkte til leseren i ei fortruleg duform. 1959-utgava har i alle fall sløyfa fleire av disse du-tiltalene. Dermed er det au lettere å fjerne seg fra den muntlige fortellerforma i originalen. Ein litteraturgranskar har sagt om boka om Huck Finn at ho er ei av dei mest talemålsnære bøkene i amerikansk litteratur, «og for at ho skulle bli det, måtte Twain vrake grunnfesta former i skriftspråket og føre oss rett inn i et sansenært og levande språk med uventa kombinasjoner.»⁸ Det er akkurat det Huck Finn gjør. Han jonglerer med ordklassene, bøyer verba etter talemålet, og syntaksen er bygd på uordna gjentakelser, bindi sammen med «og» og «så».

Men der Twain på amerikansk spiller ut standarden, får vi på norsk — i Huck Finns munn — bare standarden, og attpå til den mest konservative og boklige. Tenke seg til at Huck Finn, som jo er ein sosialt lite tilpassa unggutt i vesten, på norsk uten skrupler omgir seg med riksmålsformer. Han forteller om «julingen, pipen, børsen, banningen, trøyen, elven, klokken, konen, kirken, piken, stuen, tiden, ferjen, solen, stranden, rotten, snoren, kurven, nesen, å skjøne fillen av poenget», og så vidare i det uendelige. Hva er det som er galt med disse formene vest for Mississippi? De blir jo ikkje brukt der likevel, så åffer ikkje like gjerne «rotten» som «rotta»? Saka er at svært mange av disse en-endingene er sosialt belasta på norsk. De fins i talemålet bare i ei ytterst lita gruppe, som ofte har stor

prestisje. Derfor blir det heilt usannsynlig at Huck Finn bruker de i ein liten by ved Mississippielva. Ein kan ikkje oversette språket i Mark Twains bok uten samtidig å ta omsyn til de kulturkonfliktane som ligger innebygd i språket både på amerikansk og norsk. Denne norske utgava gir Huck Finn et språk som plasserer han i ei sosial klasse, som det går klart fram av det amerikanske språket hans at han **ikkje** hører heime i, og aldeles ikkje vil høre heime i.

Når språket på den måten blir fjerna fra ei sosial-realistisk talemålsramme, faller noe av grunnlaget for å sette seg inn i Huck Finns opplevelser bort. Kanskje kommer det enda klarere fram i omsettinga av ulike bøyningformer for verb. Her staver Twain bevisst «galt», han mangler samsvar mellom person og form av verbet, han bryr seg ikkje om å få samsvar i tempus innafor samme setningen, han har en masse såkalte dobbeltnektinger («I never said nothing»), osv. Former som folk betrakta som vulgære lot altså Twain med vilje stå i teksten for å markere et folkelig språk. I Huck Finns språk gjelder det former som «ain't» for «isn't», «clumb» for «climbed» (klatre), «seen» eller «see» for «saw» (se), «knowed» for «knew», (visste) og «was» for «were», bare for å nevne noen døme fra de første sidene.

På norsk har vi tilsvarende talemålsformer av fortidsmorfem, som i bokmålskretser stundom blir sett på som upassende og ukorrekte, eller i alle fall som avvikende. Jeg tenker til dømes på former som «finni», «sovi», «skrivvi», osv. Ingen slike er så vidt jeg kan se brukt i de to førstnevnte Mark Twain oversettelsene.

I Gyldendalsutgava bruker Huck Finn på norsk: «dovnet, hygget, sluttet, druknet, rukket, løftet, ynkjet, basket, lyttet, snorket, truffet, puttjet, våknet, klatret, sulket, ryddet», osv. Dermed mister Huck Finn språket sitt der han slett ikkje behøvde det. Språket hans er i fornorskingsprosessen «forbedra» til ein godtatt skriftstandard, og det på ein måte som gjør at teksten kommer i konflikt med hovedtemaet i **Huck Finns Opplevelser**: oppgjør mot konvensjoner og fordommer. Det er sjølsagt umulig å si hva Mark Twain ville ha sagt til dette om han hadde visst det, men jeg trur han hadde blitt nokså forbanna. Det kunne han nemlig bli.

Huck Finns uttrykksmåte

De språksosiale markørane vi har på norsk i ulike bøyningssendelser av substantiv og verb, kan godt svare til de Mark Twain benytta seg av i boka om Huck Finn. I det heile tatt er vi godt rusta med store variasjonsmuligheter i såne tilfelle på norsk. Her er noen døme på åssen de som har oversatt boka, likevel

har unngått å bruke vanlige talemålsformer, og dermed språklig sett har skyvi Huck Finn over i den flokken han ønsker å fri seg fra. I den amerikanske utgava sier Huck Finn ein stad:

But I knowed better. I had it out of there before they was half-way down-stairs (T 167).

Det er oversatt til

Men jeg visste det ikke var trygt. Jeg hadde tatt posen frem før de var halvveis nede i trappen (H 164).

og til

Men jeg visste bedre enn som så. Jeg hadde trukket ut posen før de var halvveis ned trappa (A 162).

Vi ser at Huck Finn her ikkje skiller mellom «was» og «were», men bruker fortidsforma «was», likegyldig hva slags pronomen den står til. Huck Finn bruker «was» heile veien, sånn mange engelsktalende au gjør. Om vi ikkje kan få til dette poenget direkte på norsk, fins det andre måter å få setningen ovafor til å bli sosial sannsynlig og klasserektig på. Da må ein bruke «påsan» for «posen», fram» for «frem», «trappa» for «trappen», og unngå forma «trukket».

Et anna utsagn viser at Huck Finn synder mot andre språkregler:

If Emmeline Grangerford could make poetry like that before she was fourteen, there ain't no telling what she could 'a' done by and by (T 97).

I 1959-utgava blei det oversatt sånn (1973-utgava er nesten identisk):

Når Emmeline Grangerford diktet slik da hun var fjorten, er det ikke godt å vite hva hun kunne ha drevet det til (H 96).

Om Huck Finn ut fra sin bakgrunn syns det er i orden å si «make poetry», ville han neppe ha brukt «diktet» på norsk. På samme måte kan «ain't no telling» ikkje bli til «vite», «'a' done by and by» ganske visst ikkje til «drevet» og «she» ikkje til «hun», men til «ho» eller «hu». I det første kapitlet sier Huck Finn til leseren at «when I couldn't stand it no longer I lit out». På norsk er det blitt til «det ble altfor meget for meg». Dette er ikkje bare ei omsetting fra et språk til et anna, heile setningen skifter sosial sammenheng, og Huck Finn forandrer både karakter og alder.

Huck Finn bruker et begrensa antall adjektiv, og de han bruker er av det mest vanlige, upresise og innholdslause slaget. Men dermed får de ein ny kvalitet. Et av de han stadig gjentar er «mighty nice». «It was a migty nice family, and a mighty nice house, too» (T 93). Dette er sjølsagt bevisst laga sånn av Mark Twain, omtent som når Hemingway seinere skar antall adjektiv ned til de mest platte og vanlige, fordi alle de andre meir høgtid-

samme hadde mista meining for han. Den som oversetter skal derfor ikkje forsøke å variere der Twain stadig gjentar. Å omsette Huck Finns ord om at Jim var ein «mighty good nigger» med «ualminnelig godhjertet» er misforstått iver i den retning, dessverre.⁹

Jeg har alt vist til at Mark Twain får fram forskjellige språkvalører i ulike sosiale miljø. Det kommer godt fram i et møte mellom Huck Finn og far hans. Fordi far til Huck Finn er ein fordrucken slask, er Huck Finn satt bort til fru Douglas og søstra hennes. De fører et språk som de trur skal bli et ledd i Huck Finns moralske oppløfting. At de derfor på norsk holder seg støtt til konservativt bokmål, er ganske i orden, men norske utgaver før 1973 har også stikk i strid med Twains hensikt like godt språkreformert faren. Ein kveld dukker han opp på rommet til Huck Finn og vil true til seg penger til brennevin. I Twains versjon lyder det: «Say how much you got in your pocket? I want it (T 19). Men på norsk blir noe av trusselen vekk, og faren blir ganske mild når han spør «Hvor meget har du på deg?» Faren snakker omtrent som han deler språkmiljø og levemønster med søstrene, mens det er et poeng hos Twain at han ikkje gjør det.

De nøkterne og realistiske naturopplevelsene til Huck Finn blir på liknande vis så høgtidsstemte og litterære, at de blir uekte og kunstige i forhold til originalen. Utrulig nok kan Huck Finn få seg til å si på norsk at han så «solen gjennom et par huller i løvet», eller at han gikk på «stranden» og «tellet stjernerne», mens alt var «stille som sten». På flåten spiser de «aftens». I elvesamfunnet på Mississippi — ? Ærlig talt.

Ein kan begynne å lure på hva slags krefter det er som styrer norsk omsetningspraksis, eller som kan få oversettere til å begå sånne overtramp, først mot originalteksten og så mot oss. Ein engelsk kritiker har sagt at «Twain har et så godt grep på det han gjør, at Huck Finn får oss alle til å bli medsamsvorne i oppløsninga av språket.»¹⁰ Tenk hvilke fantastiske muligheter vi har på norsk til å få fram nettopp det poenget!

Jims «Black English»

Samtalene med Jim og det han forteller er vanskelige å få fram på norsk, særlig fordi språk, etnisk gruppe og spesielle amerikanske, politiske tilhøve er så tett sammenvevd i den måten Jim snakker på. Den utgava jeg har lest fra 1969 har kutta ut ein del av Jim i boka, eller latt Huck Finn gjenfortelle det Jim har fortalt, for dermed å slippe å stri med Jims språk på norsk. Begge utgavene fra før 1973 har ellers valgt å la Jim bruke et språk som ikkje har noen virkelighet i norsk miljø.

Trulig er det for å få fram det totalt fremmedarta i denne forma for engelsk.

Men det er heller ikkje heilt uten farer. Når Jim sier til Huck Finn at «I reck'n I could eat a hoss (T 39), sier han på norsk «akkurat nå jeg spise en hest» (S 47) eller «tror nesten meg kunne spise en hest» (H 41). Jeg veit ikkje hvor denne bruken av akkussativforma av det personlige pronomen brukt som nomitativ stammer fra, men den er i alle fall aldri brukt i den amerikanske grunnteksten. På norsk har jeg sett forma brukt i teikneseriehefte, der ho tjener til å undertreke den ufullkomne måten de innfødte bruker herskerspråket på. Språket viser til den underordna rolla de har. Indianerfigurer bruker ofte et slikt språk i hefta. På norsk blir det lett et språktrekk som gjør Jim barnslig, enfoldig og dum. Han blir ikkje det fortellertalentet han er i alle fall til å begynne med, i originalen. Det rare er at bare det å sløyfe modale hjelpeverb og bruk av «meg» i steden for «jeg» blir einaste norske kjennetegn på Jims språk. Ellers snakker han gjennomført konservativt bokmål.

I den amerikanske utgava sier Jim til dømes til Huck Finn: «I goes off wid de cattle 'about daylight» (T 41). På norsk har det blitt til «meg skulle ut med kuene i solrenningen» (H 44). Jeg kan vanskelig tenke meg at «solrenningen» er et ord som hører heime i det ellers så frodige vokabularet til Jim. Da de oppdager at flåten er vekk, sier Jim «Oh, my lordy, lordy. Raf? Dey ain' no raf' no mo', she done broke loose an gone!-en here we is!» (T 65), som på norsk blir til «Å gud, å gud, flåten. Det er ikke noen flåte mer, den har slitt seg og er gåen» (H 67).

Nå var bannorda et problem for Twain. Forfattervennen hans W. D. Howells og fleire lika de ikkje, og mange kraftsatser blei nok luka vekk. Men de ekstra varsomme norske bannorda her setter Jim i ei håplaus ramme. Han blir for prippesfin. «Gåen» er vel endelig et forsøk på å skape ei talemålsnær omsetting av engelsk «gone», men det høras rart ut her. For «gåen» betyr vel helst «trøtt», «sliten» eller «gått sund» på norsk, og ikkje «forsvinni» eller «vekk» som «gone» gjør på engelsk i denne sammenhengen?

Her er til slutt et anna døme på at Jim blir tillagt et språk som er heilt sosialt fremmed for han:

I tuck out en shin down de hill, en' spec to steal a skift 'long de sho' som' ers bove de town (T 40),

som på norsk er retta opp til

Meg sprang nedover bakken og tenkte på å stjele en båt ved bredden en steds ovenfor byen (H 44).

Som vi ser sparer Jim inn på ein masse stavelser og han setter verb sammen på sin

kompliserte måte. Ein engelsklærer ville straks markere ein masse «concord»-feil med raud-blyanten. I virkeligheten er det akkurat det oversetterne gjør. For Jim tenker vel ikkje på å «stjele», men heller på å «stæla» eller «stjæla» eller «knabbe». «Ved bredden» er altfor stilisert, og «en (!) steds ovenfor» ville Jim aldri ha sagt. Jim tjener hos frøknene i huset der Huck Finn bur, men i norsk utgave ser de ut til å ha hatt langt større framgang i språkoppdragelsen i husholdet sitt, enn det Mark Twain var innstilt på å la de få. Med andre ord: oversetterne har lagt seg på språklinja til fru Livy Clemens, bare mye sterkere enn ho gjorde!

Å omsette «nigger»-Jim med «neger» er sikkert gjort i beste mening, vel vitende om at nigger er et svært nedsettande ord. Jeg har sjøl hørt om amerikanske negre som forsatt har vansker med å tilgi Mark Twain at han brukte det ordet. Men for det første skal vi huske på at nigger hører heime i den historiske konteksten i boka. I slavestatane i sør var det jo et vanlig ord for slave. For det andre, og det er viktig, skifter ordet mening for Huck Finn. Sjøl har han tatt opp ordet i det sosiale miljøet han er vokst opp i, og der bruker han det au som om ein «nigger» ikkje var noe verdt. Men «nigger» blir etterhvert et adelsmerke på Jim. Et negativt lada ord får positiv verdi. Derfor kunne det godt ha stått i den norske omsettinga.

Huck Finn prøver seg på vanlig Oslo-mål

I all omsetting ligger det ei tolking. Som jeg har sagt før, blir mange av de svakheter som prega tidligere norske omsettinger av **The Adventures of Huckleberry Finn** retta på ved den utgava som kom i 1973. Den bygger på ein langt meir rettferdig forståelse av språk og samfunn i originalen, og har mange fine trekk fra utbredte norske talemålsformer. Angell bruker sammendragninger som «gåru» for «går du», «dække» for «det er ikke», «stårem» for «står dem», osv. Slike former er heller ikkje skilt ut med hermetegn som språklige rarieteter. Fleire ganger tar han konsekvensen av den lågninga vi har fra «i» til «e», og bruker heller «rektig» enn «riktig». Framfor alt får Jim kjøtt og blod og et godt norsk lågstatus talemål han kan være stolt av. Det gjelder au Huck Finn, om ikkje i samme grad som Jim. Jim har kløyvd infinitiv, det har ikkje Huck Finn. Jim bruker «åssen», og det gjør de fleste dialogane i boka, men av ein eller annen grunn gjør ikkje Huck Finn det når han henvender seg til leseren. Da heiter det «hvordan». Åffer det? Huck Finn bruker framleis «hun» og ikkje «hu» eller «ho», «ble» ikkje «blei» og forma «ham» («vente på ham»).

Bøyninga av hankjønnsord i fleirtall følger skriftradisjonen meir enn talemålet.

Skjønt hensikten med denne omsettinga sikkert er god, ser det fortsatt ut til at det er vanskelig å bruke talemålsformer på norsk der originalen skulle tilsi det. Særlig er det hokjønnsformer av substantiva og partisippa av verba som henger etter. Hva slags språktradisjoner er det som gjør det så vrient? Sjøl i denne uagava bruker Huck Finn former som «en bok, en grotte, en harpe, en rot, en side, en bikkje, en stund, en klokke, og til og med damen og piken. Han bruker rett nok «finni» for «funnet», men stadig så vidt jeg kan se «sovet» og ikkje «sovi», «sluppet» og ikkje «sleppi», «skrevet» og ikkje «skrivvi», «kommet» og ikkje «kommi», «drevet» og ikkje «drivi», «stjålet» og ikkje «stoli» eller «st(j)ært», «fløt» og ikkje «flaut» eller «fløyt», «hatet» og ikkje «hata», «lastet» og ikkje «lasta», osv. Han har klea for «klærne», men ikkje «trea» for «trærne», han sier «magan» og «mårran», men unngår «flåtan», som ville ha vært ein god parallell.

Maktforhold i norsk omsettingspraksis

Det får greie seg om språket i boka om Huck Finn og i de tre norske oversettelsene. Er det noen vits i å gjøre så mye oppstuss av det? Ja, det trur jeg. Døma fra denne eine boka er nok ekstra svarte flekker i norsk omsettingshistorie, men de illustrerer dessverre ein språkpolitikk som fortsatt ser ut til å trivas.

Jeg har prøvd å vise hva som skjer med boka om Huck Finn når forlaga i sin omsettingspolitikk ser ut til å ha den holdninga til talespråket som Agnar Mykle ein gang ga uttrykk for. Talespråket, meinte han, var «formløst, slapt, slurvet og giddesløst» og «de menneskene som bedre enn noen kjenner den avgrunnsdype forskjellen mellom det daglige talesproget og det formede skriftsproget er diktere». ¹¹ Så veit vi det. Det er et farlig grunnlag for omsetting av bøker av et sånt merke som **The Adventures of Huckleberry Finn**.

Men hva så når sammenheng i språk og sosialt miljø ikkje nødvendigvis er så klar som i denne boka? Skal folkemålsformer nødvendigvis brukas bare for å illustrere håplause typer av samme kategori som far til Huck Finn? Åffer blir ikkje til dømes bøker av Saul Bellow og andre amerikanske forfattere oversatt til nynorsk eller radikalt bokmål? Passer ikkje slikt språk til innholdet? Og i så fall åffer ikkje? Åffer får vi ikkje den oversatte amerikanske litteraturen i noe som ville være ei meir sosialrealistisk språkform for mange av oss som er interessert i denne bokheimen? Åffer skal det vera konservativt bokmål? Er det de som stør den forma som utkjør kjøpekret-

sen til bøkene? Og i så fall åffer er det det? Må bøkene ha ei sånn språkform for i det heile å fungere i det litterære kultur- og salgsapparatet?

For å ta et anna døme. Prisvinneren Isac B. Singer skriver ofte bøkene sine på jiddisk, et lite og trua språksamfunn i det omliggande amerikanske. Bøkene hans blir heldigvis oversatt til engelsk for å komme fleire til gode. Men så blir de for vår skyld igjen oversatt til konservativt bokmål. Hva for ein språktradisjon er det som bestemmer det? Hva for forbindelse mellom språk og kultur er det som går tapt underveis?

I 1973 ga Bokklubben ut den fine novelle-samlinga **Amerika Forteller** i to tjukke band. Men ikkje ei av de 52 novellene var på radikalt bokmål, ikkje ei på nynorsk. Hemingway kommer med «sne» på Kilmanjaro. Åffer gjør han det? Sigmund Skard har skapt ein god tradisjon for amerikanske tekster på nynorsk hos oss. Åffer blir det tatt så lite omsyn til det? Er det ei fastgrodd redsle for folkelige former som gjør at ei anna Mark Twain bok, **Puddn'head Wilson**, på norsk skal heite **Den tvilsomme tvilling?** Skard har sjøl foreslått **Grauthuet Wilson** rett etter originaltittelen.¹²

For å sette om bøker, som i dette tilfelle

fra engelsk og amerikansk, må ein sjølsagt ha godt kjennskap til både engelsk og norsk. Oversetterne er vel som oftast rekruttert fra den klassa av folket som over lang tid har vært privilegert nok til å ha hatt rike tospråklige kontakter. Er det fordi de fleste av disse føler seg knytta til et konservativt bokmål, at omsettingspolitikken slår så skeivt ut på norsk? Noen oversettere er filologer med engelsk som fag, og rekrutteringa til dette faget er vel samfunnsmessig like skeiv som for de fleste fremmedspråkfaga skulle jeg tru. I så fall kan det igjen skape ubalanse i norsk omsettingspraksis. Omsetting fra engelsk og til norsk går dessverre heller ikkje inn i utdanninga på høgre nivå. Er det ikkje engelskoversettere som kan oversette til nynorsk eller et meir radikalt bokmål? Eller får de rett og slett ikkje sjanse til det?

Nå som mye av det beste i norsk litteratur blir skrivi på nynorsk eller på dialektfarga bokmål, får ein håpe at forlaga som står for omsettinger fra amerikansk og engelsk språkområde, legger om kursen og fører ein meir distriktsvennlig språkpolitikk. Optimistisk er jeg ikkje. Det tok innpå nitti år før vi fekk ei noenlunde brukbar omsetting av **The Adventures of Huckleberry Finn**.

Noter

1. Det dreier seg om følgende tre oversettelser:

1. **Huck Finns Opplevelser**, oversatt av Alf Harbitz, Gyldendal, Oslo 1959; **Huckleberry Finn**, oversatt av Thor Solberg, 10 på topp bøkene, IWT, Oslo 1969; og **Huckleberry Finn**, oversatt av Olav Angell, Den norske bokklubben, Oslo 1973.
2. Dette argumentet har jeg lånt fra et kapittel om Twains språk, «Southwestern Vernacular» i James M. Cox, **Mark Twain: The Fate of Humor**, Princeton, New Jersey 1966, s. 167 f.
3. Sitert og oversatt etter Van Wyk Brooks, **The Ordeal of Mark Twain**, 1920, Dutton Paperback, New York 1970, s. 156 f.
4. «Det ho og venene faktisk strauk i manuskripta hans, er det ofte lite tapt med», Sigurd Skard i avsnittet om Mark Twain i **Verdens Litteraturhistorie, Naturalismen**, Band 9, Cappelen, Oslo 1972, s. 396. De biografiske opplysningane skulle likevel vera ein godbit for de som sysler med språk og kjønn.
5. Opplysningane har jeg fra C. Merton Babcocks artikkel «Mark Twain and the Dictionary». Artikkelen står i Kerr og Aldermans, **Aspects of American English**, 2. utgava, New York, 1971, s. 102—107.
6. **The Adventures of Huckleberry Finn**, Introduction by Lionel Trilling, Rinehard edition, New York 1948, s. 115. Seinere sitat fra denne utgava står inne i teksten, og blir markert med ein T

- framfor sidetallet. Referanser til de tre norske utgavene er forkorta slik framfor sidetallet: H for 1959-utgava, S for 1969-utgava og A for 1973-utgava. Jeg har dessverre ikkje lest norske utgaver av boka fra før 1959, og heller ikkje studert Ulf Gleditsches omsetting, som kom i 1969.
7. Michael Egan nevner i si bok **Mark Twain's Huckleberry Finn: Race, Class and Society**, Sussex University Press, London 1977, at det er påvist at Twain ikkje brukte Missouri Black English på skikkelig vis i boka, men at han hoppa over fleire kompliserte trekk ved dette målet (s. 50). Det kan nok så vera. Twain jobba ikkje etter nøyaktige fonetiske metoder. Viktigst er det at Twain sjøl meinte å ha brukt målet på rett vis, og at målforma var nødvendig for å få fram Jims fortellerevne.
8. Michael Egan, s. 72. Dette er forøvrig ei fin lita bok om **The Adventures of Huckleberry Finn**. Egan forsøker å lese teksten i lys av moderne forskning omkring det samfunnet Twain blei forma av.
9. Det har au Dag H. Christensen påvist i ein omtale av Olav Angells omsetting i **Bindestrecken**, 13:6, Juni 1973, 12. Han nevner ellers, uvisst av hvilken grunn, at det ville vært lite «sus» i ei omsetting med Huck Finn på Elverumsdialekt nedover Glomma.
10. Michael Egan, s. 73.
11. Agnar Mykle i **Ordet**, nr. 1, 1954.
12. **Verdens Litteraturhistorie**, Band 9, s. 404.

Studentmållaget i Bergen tar avstand frå vedtaka i språkrådet

Studentmållaegt i Bergen vedtok på eit medlemsmøte 1. februar i år ein kraftig resolusjon mot vedtaka i Språkrådet. Resolusjonen blei vedtatt samrøystes. Det heiter der m.a.:

«Bokmålet dominerer i samfunnet i dag. Også dei som nyttar nynorsk i skrift, og ikkje minst dei som nyttar dialekt i tale, møter eit massivt bokmålspress. Derfor må også desse sjå på det som skjer i bokmålet, det er viktig også for dei korleis det ser ut.»

Om riksmålet seier fråsegna:

«Riksmålet er i dag språkleg uttrykk for ein sosial, politisk og kulturell overklasse. Det har ingen bakgrunn i nokon dialekt, men er likevel dominerande i mange samfunnsområde. Det har pressa seg inn, det står mektige krefter bak det. Derfor vil ei «liberalisering» ikkje føre til nokon «liberalisering», men til at riksmål trengjer andre, meir folkelege former for bokmål ut. Lærebøker med radikale former fins mest

ikkje. Dersom riksmålsvedtaka blir ståande, kan ein vente at riksmålsformene snart vil bli einerådande også i lærebøkene. I tillegg er læreboknormalen retningsgivande for mange andre, t.d. i mange statsinstitusjonar. Her er det bruk for eit enklare og meir folkeleg språk, ikkje for meir oppstylta riksmål!»

Studentmållaget i Bergen krever til slutt i fråsegna at Kyrkje- og undervisningsdepartementet og Stortinget gjer om vedtaket i Norsk språkråd.

Noregs Mållag går imot språkrådsvedtaka:

Vedtaka om å tillate ei rekkje riksmålsformer i læreboknormalen bør sendast attende til Språkrådet. Det er landsstyret i Noregs Mållag som hevdar dette i ei fråsegn. «Dei som nyttar dialekt i tale møter eit massivt bokmålspress. Eit endå meir gamalvore bokmål fører til at språkundertykkjinga for dialekttalande bokmålsbrukarar blir hardare. Vedtaka må derfor føre til auka språkstrid,» heiter det i fråsegna.

MELD DEG INN I LSS!

Kryss av og send slippen til Landslaget for
Språklig Samling, Postboks 636, Sentrum
Oslo 1.

- Ønsker å bli medlem av LSS
- Ønsker opplysninger om LSS
- Ønsker å abonnere på bladet Språklig Samling.

Navn:

Adresse:

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 20 kroner året
Skriftstyrarar: Ernst Håkon Jahr, Gabbrovn. 11,
9022 Krokeldalen. Tlf.: (083) 30 483
Torun Gulliksen, Slagkrogen 65, DK-5220 Odense,
Danmark.

Returadr.: Postboks 636, Sentrum, Oslo 1

Norsklærere sterkt ut mot språkrådsvedtaka

På årsmøtet i *Landslaget for norskundervisning* (LNU) på Hamar 2.—4. februar blei det vedtatt en resolusjon mot vedtaka i Språkrådets bokmålsseksjon om å åpne læreboknormalen for bokmål for riksmålsformer. Resolusjonen blei vedtatt med 76 mot 8 stemmer og viser at norsk lærere fra førskole til universitetet avviser de vedtaka Språkrådet har fatta. Resolusjonen understreker særlig de pedagogiske vanskene som kan bli resultatet av disse vedtaka om de blir bekrefta av departementet og av Stortinget. Norsklærerne har sett læreboknormalen slik den har vært til nå, som en garanti for ei ensarta språkform i lærebøkene,

og de frykter at språket i lærebøkene skal bli overlatt til forlaga eller til den enkelte lærebokforfatteren dersom læreboknormalen blir åpna for riksmålsformene. Årsmøtet i *Landslaget for norskundervisning* oppfordra Kirke- og undervisningsdepartementet til ikke å godkjenne framlegga fra bokmålsseksjonen i Språkrådet.

Jostein Soland, som på årsmøtet blei gjenvalt til formann i *Landslaget*, sier i en kommentar at dersom Stortinget og KUD ikke avviser vedtaka i bokmålsseksjonen i Språkrådet, vil følgene bli et pedagogisk tilbakeslag i norskundervisninga i skolen.

Innhold:

— Fråsegn frå LSS om språkrådsvedtaka	s. 1
— Vedtaka i Språkrådet må avvises!	s. 2
-- Opprop om jubileumsgave til LLS	s. 3
-- Språket i oversatte bøker	s. 3
— Knut Western: Etter språkrådsmøtet	s. 4
— Gutorm Gjessing: Språkstrid, språkssystem og samfunnsklasser	s. 5
— Gudrun Refstrup: Kommentar til G. Wiggens artikkel om danske språkforhold	s. 12
-- Øyvind Gulliksen: Mark Twain og folkemålet	s. 15
— Til referatet fra landsmøtet i LSS	s. 11
— Gåver	s. 11
Teori og virkelighet i EFs språkpolitikk	s. 13
— Bokmelding	s. 14
— Fråsegner om språkrådsvedtaka	s. 23—24